

Srovnání hodnotového systému romských a neromských adolescentů

Monika Horská

Bakalářská práce
2011

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Monika HORSKÁ**

Osobní číslo: **H08460**

Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Srovnání hodnotového systému romských
a neromských adolescentů**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti hodnotového systému.

Příprava metodiky výzkumné části.

Provedení výzkumu.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

EYRE, L. Jak naučit děti hodnotám. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-360-9.

JAKOUBEK, M. Cikáni a etnicita. Praha: Triton, 2008. ISBN 78-80-7387-105-5.

SCOTT, Peck M. Nevýšlapanou cestou. Vyd. 3. Praha: Argo, 2002.

ISBN 80-7203-036-1.

ŠÍŠKOVÁ, T. Menšiny a migranti v České republice. Praha: Portál, 2001.

ISBN 80-7178-648-9.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Hana Včelařová

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

20. ledna 2011

Termín odevzdání bakalářské práce:

6. května 2011

Ve Zlíně dne 20. ledna 2011

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má ÚTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 5.5.2011

Krzobka Martin

¹⁾ Zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací.

²⁾ Vysoká škola nevydělává zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledků obhajoby prováděných v databázi kvalifikačních prací, kterou spravuje. Zpráva zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dní před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdaním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užití či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k vyšší výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Předložená práce se zabývá srovnáním hodnotového systému romských a neromských adolescentů. Jejím cílem je zjistit, jestli se v hodnotových systémech romských a neromských adolescentů nachází rozdíly.

Práce je rozdělena na dvě části, část teoretickou a část praktickou. Teoretická část se zabývá definicemi hodnoty od různých autorů, klasifikací hodnot, hodnotovou orientací a také popisuje období adolescence. V poslední kapitole se pojednává o romské menšině, její historii a specifickými hodnotami.

Praktická část obsahuje kvantitativní výzkum realizovaný dotazníkovou metodou u výzkumného vzorku adolescentů ve městě Hodoníně. Výzkum se zaměřuje na současnou hodnotovou orientaci, hodnoty materiální, sociální či duchovní.

V závěrečné části jsou prezentovány výsledky výzkumu.

Klíčová slova:

Hodnota, hodnotový systém, hodnotová orientace, adolescence, Romové.

ABSTRACT

The following work deals with comparison of the value system of Roma and Non-roma adolescents. The aim is to determine whether the value system of Roma and Non-roma adolescents are different.

The work is divided into two parts - the part theoretical and the part practical. The theoretical part deals with various definitions of values by different authors, classification of values, value orientations, and also describes the adolescent period. The final chapter deals with the Roma minority, their history and specific values.

The practical part contains the quantitative research realised by the method of questionnaires made by a sample group of adolescents from Hodonín. The research concentrates on temporary value direction, material, social or spiritual values.

The results of the research are presented in the final part.

Keywords:

Value, value system, value orientation, adolescence, Roma.

Děkuji touto cestou vedoucí mé bakalářské práce paní PhDr. Haně Včelařové za cenné rady. Hlubokou vděčnost chci vyjádřit všem, jejichž přítomnost na mne zapůsobila a obohatila mě a také těm, kteří kolem mě šířili pozitivní energii.

OBSAH

ÚVOD	11
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 HODNOTOVÝ SYSTÉM	13
1.1 HODNOTA.....	13
1.2 HISTORICKÝ POHLED NA HODNOTY OČIMA FILOZOFŮ	15
1.3 HODNOTY KŘEŠŤANŮ A JUDAISTŮ	16
1.4 HKLASIFIKACE HODNOT	17
1.5 TVORBA HODNOT	20
1.6 HODNOTOVÝ SYSTÉM A HODNOTOVÁ ORIENTACE	21
1.7 HODNOTOVÝ SYSTÉM A ČESKÁ POPULACE.....	21
2 ADOLESCENCEADPIS	23
2.1 POHLEDY NA FÁZI DOSPÍVÁNÍ.....	24
2.2 HODNOTOVÝ SYSTÉM ADOLESCENTŮ	246
2.3 VLIVY NA TVORBU HODNOTOVÉHO SYSTÉMU ADOLESCENTŮ	24
2.3.1 Vliv rodiny na tvorbu hodnotového systému jedince.....	27
2.3.2 Vliv školy na tvorbu hodnotového systému jedince.....	28
2.3.3 Vliv vrstevnických skupin na tvorbu hodnotového systému jedince	30
2.3.4 Vliv médií na tvorbu hodnotového systému jedince	32
3 ROMOVÉ	34
3.1 HISTORIE ROMŮ	34
3.2 PŘÍCHOD ROMŮ NA NAŠE ÚZEMÍPOHLEDY NA FÁZI DOSPÍVÁNÍ.....	35
3.3 SPECIFIKA HODNOTOVÉHO SYSTÉMU ROMSKÉ MENŠINY	36
II PRAKTICKÁ ČÁST	37
4 SROVNÁNÍ HODNOTOVÉHO SYSTÉMU ROMSKÝCH A NEROMSKÝCH ADOLESCENTŮ MĚSTA HODONÍNA	38
4.1 METODOLOGIE VÝZKUMU	39
4.2 PŘEDVÝZKUM.....	39
4.3 UPŘESNĚNÍ DALŠÍHO VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	39
4.4 VÝBĚR RESPONDENTŮ A SBĚR DAT	40
5 VYHODNOCENÍ VÝSLEDKŮ	41
5.1 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	41
5.2 VYHODNOCENÍ DÍLČÍCH VÝZKUMNÝCH OTÁZEK.....	57
ZÁVĚR	59
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	60

SEZNAM OBRÁZKŮ	62
SEZNAM GRAFŮ	59
SEZNAM TABULEK.....	64
SEZNAM PŘÍLOH.....	65

ÚVOD

Pro zpracování mé bakalářské práce jsem si, po dlouhém zvažování a seznamování se s danou problematikou v odborné literatuře, zvolila oblast hodnotové orientace. O hodnotách současných adolescentů bylo již napsáno mnoho článků a knih.

21. století je ve znamení globalizace, modernizace, dynamiky rozvoje. Všude kolem nás je neustálý tlak technologií, které nám na jedné straně usnadňují život, dnes už bychom si asi svět bez mobilních telefonů nedokázali představit, ale na druhé straně nám toho spousta berou a to především osobní kontakt a s ním spojenou izolaci. Především bych poukázala na to, že se velmi často zapomíná na hodnoty člověka, na to jak se k sobě lidé chovají. Nikdy nelze říct, která hodnota je lepší nebo naopak horší. Každý jedinec je originál a má své specifické hodnoty.

Práce je rozdělena na dvě části, část teoretickou a část praktickou. V teoretické části své bakalářské práce se chci zaměřit na vysvětlení pojmů hodnota, hodnotová orientace, jak jsou chápány a vysvětlovány různými autory, kteří se této problematice věnují. Také klasifikací hodnot bych se zabývala, jaké rozdělení autoři ve svých publikacích předkládají. Dále zde chci nastínit vlivy, které jedince během utváření hodnot v procesu socializace silně ovlivňují. Období dospívání a jeho specifika stojí rovněž za nemalou zmínku. V poslední kapitole se věnuji romské menšině, její historii a specifickým.

Obsahem praktické části je kvantitativní výzkum realizovaný pomocí dotazníkové metody u výzkumného vzorku adolescentů města Hodonína.

Jedním z důvodů proč jsem si výše uvedenou problematiku vybrala je ta, že se často potýkám s různými názory a žádný výzkum podobné problematiky jsem nemohla najít, tak jsem se rozhodla pokusit se výzkum dané problematiky. Já sama si nemyslím, že budou markantní rozdíly v hodnotové hierarchii hodnot u adolescentů, kteří žijí v Hodoníně. Očekávám rozdíly, které jsou běžné mezi každými dvěma různými jedinci, ale jistá si nejsem. To jestli se rozdíly objeví či nikoli, je právě otázka, které je věnována moje bakalářská práce.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 HODNOTOVÝ SYSTÉM

V této kapitole se věnuji definicím hodnoty od různých autorů, dále nastíním filozofické pojetí hodnot, klasifikaci hodnot a v neposlední řadě také tvorbu hodnot v procesu socializace.

1.1 Hodnota

Nejprve bych vymezila pojem hodnota, abych se nadále mohla zabývat slovním spojením hodnotový systém.

Slovo Hodnota má hned několik významů. Prvním z nich je ekonomické pojetí.

V ekonomii je pojem Hodnota využíván ve smyslu směnné hodnoty vyjádřené v ceně zboží. Cena zboží na trhu kolísá v závislosti na nabídce a poptávce (Kučerová, 1996).

V přírodních vědách se pojmem Hodnota míní číselný výsledek měření, údaj měřicího přístroje (Kohoutek, 2005).

Ve filosofii a běžné řeči pojem hodota znamená něco, čeho si člověk či skupina lidí váží nebo jsou schopni za to něco obětovat, popřípadě zaplatit (Kohoutek, 2006).

„Hodnota, dle pedagogického slovníku je subjektivní ocenění nebo míra důležitosti, kterou jedinec přisuzuje určitým věcem, jevům, symbolům, jiným lidem aj.“ (Průcha, 2008, s. 283).

Dále máme hodnoty, bez nichž na světě života není. Avšak nezávisí ani na poptávce, ani na nabídce. Jsou jimi přírodní hodnoty jako voda, vzduch, příroda, teplo, sluneční energie, apod. Termín Hodnota je označováno mnoho jevů a je využíván v nejrůznějších a nejrozmanitějších sférách osobního i společenského života. Hovoříme-li tedy o hodnotách, máme na mysli nejen to, co je k životu nutné, potřebné jako třeba voda, vzduch, nebo užitečné jako hodnota ceny. Máme na mysli také to, co máme rádi, to co je nám blízké, příjemné, to co milujeme a je našemu srdci blízké (Kučerová, 1996).

„Obecně platí, že předpokladem vzniku hodnot je hodnocení. Hodnoty jsou výsledkem hodnocení a zároveň zdrojem dalších hodnocení. Hodnocení je v nich vždy obsaženo. A samy musí být zároveň poznány jako zdroje hodnocení. Avšak vzhledem k tomu, že hodnocení je předpokladem hodnot, nemohou být hodnoty hodnoceny. A současně předpokladem jejich plného poznání je poznat i jejich hodnotící dimenzi. Platí tu starý paradox: pro

poznání oka nelze použít oko. Protože oko je předpokladem zraku, avšak současně není ve svém zorném poli“ (Prudký, 2009, s. 23).

Lidské hodnoty a hodnotová orientace jsou vykládány na základě evoluce. Mezi specifické znaky, kterými se člověk značně odlišuje od ostatních živočichů a organismů na Zemi, patří jeho svérázně aktivní přetvářecí vztah ke skutečnosti, překročení přírodní danosti, tvorba nových hodnot, změna v dosavadním uspokojování potřeb. Ve své podstatě veškerá činnost člověka není nic jiného než tvorba hodnot, jejich přetváření, rozvíjení, ochrana či udržení (Kučerová, 1996).

Svět člověka je především svět hodnot. Hodnota je pojetí něčeho dobrého, užitečného či příjemného atd. (Nakonečný, 2009).

Cakirpaloglu definuje hodnotu jako „specifickou psychickou kategorii, která tvoří poměrně stabilní trvalou strukturu osobnosti významnou pro individuální, sociální a historickou realizaci člověka“ (Cakirpaloglu, 2004, str.343).

„Hodnoty představují systém získaných dispozic člověka jednat nebo směřovat k cíli v souladu s žádoucností, kterou určují podmínky existence“ (Cakirpaloglu, 2004, str.385)

„Hodnoty představují vytoužené, hlavně uvědomělé tendence konstituující bio-psycho-socio-duchovní podstatu lidského bytí“ (Cakirpaloglu, 2004, str. 405).

„Hodnota vzniká v důsledku interakce mezi subjektem a objektem hodnocení. Interakční princip popírá apriorní povahu hodnot – hodnoty existují mimo objekty a osoby, jsou tedy produktem složitého vztahu člověka a určité části (fyzického nebo sociálního) prostředí“ (Cakirpaloglu, 2004, s.357).

Hodnota se vždy vyznačuje určitými zvláštními kvalitami. Podstata u hodnot je jejich obsahové zaměření a společenská, objektivní a historicky vzniklá významnost. Hodnoty člověka se objevují v jeho motivační struktuře a zaujímají významné místo v jeho chování. Vlastnosti a charakter člověka se zrcadlí v hodnotách, jež uznává. Hodnoty každého jedince se liší. Hodnoty jsou vymezovány danou společností, ve které jedinec žije. Společnost determinuje hodnoty, které jsou pro ni samotnou potřebné, užitečné, cenné nejen v současnosti, ale i budoucnosti. Různé společenské skupiny mají různé hodnoty. Církev, náboženská hnutí, národy, etnické skupiny, dětské i pracovní kolektivy se navzájem liší hodnotami, co ve skutečnosti považují za důležité, uspořádáním hodnotového systému (Taxová, 1987).

Axiologie je vědní obor vznikající na konci 19. století. Pojem axiologie vznikl z řeckého slova *axia*, což znamená v překladu hodnota. V některých publikacích se můžeme dočíst, že ve starověku byla axiologie nazývána též jako *timétika* či *timologie*. Poprvé použil pojem axiologie ve smyslu filozofickém rakouský racionalistický filozof 19. století Eduard hartman. Z novověkých filozofů se otázkami axiologie věnovali filozofické osobnosti jako třeba Imanuel Kant a David Hume (Kučerová, 1996).

„Axiologie je způsob zkoumání hodnot hmotné i duchovní kultury, včetně hodnot morálních“ (kol. autorů, 1980, s. 149).

1.2 Historický pohled na hodnoty očima filozofů

Již v Antice se lidé zabývali hodnotami, byly to víceméně úvahy o dobru, jsoucnu apod. Nepoužívali pojem hodnota, ale využívaly pojmů jako „*ethos*“ – zvyk, obyčej, „*time*“ – hodnotcení, „*avia*“ – hodnota, důstojný. Tyto pojmy jsou dodnes používány ve vědách jako je třeba axiologie.

Filozofie velikánů jako byli Sokrates, Platón či Aristoteles položila základy pro axiologické pojetí. Sokrates je považován za otce evropské etiky. Jako jeden z prvních se zabýval mravním chováním a etikou. Dle jeho úvah člověk, který se chová mravně, ví co je dobré a co je špatné, se vydá na správnou cestu. Platón byl žákem Sokrata a taktéž se zabýval etikou. Jeho bádání se specializuje na problematiku obecných hodnot. Na základě úvah rozděluje filozofii na morální, naturální a racionální. Pro Aristotela pak byla základem dění látka, kterou nazval *Hypokeimenon*. K látce přistoupí tvar – *morfé*. Ze základní látky se vynoří vlastnosti a hodnoty. Fungují zde vnější a vnitřní příčiny. Vnější příčiny vyvolávají pohyb a vnitřními příčinami, jež udávají pohybu směr a věcem hodnoty, jsou rozum a žádostivost.

Stoikové chápou život jako soulad člověka s přírodou. Vše co nespadá do tohoto vztahu je protikladem, což je základ pro učení o antihodnotách. Pokud chceme dosáhnout nějakého cíle, musíme vytrpět vše, co nás během cesty k cíli potká.

Francouzský filozof Jean Jacques Rousseau, který tvrdí, že člověk se rodí dobrý a představuje hodnoty jako jsou svoboda, nezávislost a rozum. Jedinec žije ve společnosti a tyto hodnoty se mu ztrácí. Způsob jejich znovu nabytí je návrat k přírodě. Návrat k přírodě u tohoto myslitele patří k hlavním hodnotám (Cakirpaloglu, 2004).

Novodobou filozofii otevřel jeden z nejvýznamnějších evropských myslitelů a také poslední zástupce osvícenství Immanuel Kant. Pokládá si otázky jako: Co můžeme vědět? Co je třeba učinit? V co smíme doufat? Racio, které chce poznat skutečnost, musí v první řadě znát samo sebe. Rozlišil tak zřetel axiologický, gnoseologický a ontologický. Na základě jeho filozofie vznikla idealistická filozofie hodnot, jejímž základem je propojení světa přírody a světa mravnosti (Kučerová, 1996).

John Lock byl anglický filozof, jenž proslul svojí empirickou teorií poznání. Lock tvrdil, že mysl narozeného jedince je TABULA RASA - čistý list, do kterého empirie vtiskává postupně znak. V těchto slovech viděl proces socializace. Společnost, prostředí a jiné vlivy, se kterými se jedinec během své existence potýká, mu vtiskují postoje, názory a hodnoty (Nakonečný, 2004).

1.3 Hodnoty křesťanů a judaistů

Největší hodnotou, která prochází napříč dějinami je desatero přikázání. Desatero přikázání, které bylo součástí smlouvy, jenž uzavřel Bůh s celým Izraelem, dal Bůh na hoře Sinaj Mojžíšovi.

Bůh pravil: „Já jsem Hospodin, tvůj Bůh.“

1. „Nebudeš mít jiného Boha mimo mne.“
2. „Nezneužiješ jména Hospodina, svého Boha.“
3. „Dbej na den odpočinku, aby ti byl svatý.“
4. „Cti svého otce i matku, abys byl dlouho živ a dobře se ti vedlo na zemi.“
5. „Nezabiješ.“
6. „Nezesmilníš.“
7. „Nepokradeš.“
8. „Nevydáš proti svému bližnímu falešné svědectví.“
9. „Nebudeš dychtit po ženě svého bližního.“
10. „Nebudeš toužit po ničem, co patří tvému bližnímu“ (Bible, s. 164, 165).

Z této hierarchie lze usoudit, že nejvyšší hodnotou je pro věřící služba Bohu a autoritám.

Ježíš kritizoval bigotní přístup k náboženství a ukazoval svým stoupencům cíl víry, jímž není bohoslužba, nýbrž být blíže ostatním lidem a prakticky pomáhat potřebným.

Nové náboženství převzalo etické principy judaismu, ty poté spojili s filozofií stoiků. To přineslo světu hodnoty rovnosti, pravdy a humanismu, které zcela zásadně ovlivnily vývoj světa (Kučerová, 1996).

1.4 Klasifikace hodnot

Člověk prožívá sebe a svět kolem různým způsobem, tvoří si tak různé hodnoty. Odborná literatura klasifikuje hodnoty dle nejrůznějších kritérií. S ohledem na množství autorů a jejich publikací zabývající se tříděním hodnot, jsem vybrala jen pár autorů, kteří rozdělují hodnoty následujícím způsobem.

Milan Nakonečný ve své publikaci dělí hodnoty na:

- a) **materiální hodnoty** (jídlo, bydlení, majetek, zdraví, pohodlí, atd.);
- b) **sociální hodnoty** (láska, přátelství, spolupráce);
- c) **duchovní hodnoty** (intelektuální - jako je pravda, morální - jako je nadosobní dobro, a estetické - jako je krása) (Nakonečný, 2009).

Linda a Richard Eyrovi ve své publikaci, ve které radí rodičům a vychovatelům, popisují dvě skupiny hodnot.

1. hodnoty bytí

Hodnoty bytí jsou hodnoty, které ve své podstatě vyjadřují jaký daný jedinec je. Mezi hodnoty bytí patří poctivost, odvaha, mírumilovnost, samostatnost a výkonnost, sebekázeň a střídmost, věrnost a zdrženlivost. Radí vychovatelům a rodičům, že děti se mají chválit odmalička při tvorbě všech hodnot, nejen hodnot bytí.

2. hodnoty dávání

Hodnoty dávání vyjadřují vztah k druhým, co dáváme druhým. Do této skupiny hodnot patří oddanost a spolehlivost, respekt a úcta, láska, nesobeckost a citlivost, vlídnost a srdečnost, spravedlnost a milosrdnost (Eyrovi, 2007).

Jiné třídění uvádí Kučerová, jejíž klasifikace je následující:

1. přírodní hodnoty

Hodnoty vitální, životní. Jsou odrazem snahy zachovat nebo rozvinout život druhu či organismu. Mezi hodnoty přírodní patří přírodní podmínky zdraví, zdatnosti, svěžesti, tělesného blaha a uspokojení smyslů.

Hodnoty sociální, kam patří mezilidské vztahy, vztahy mezi jedinci a vztahem jedince k sobě, city.

2. civilizační hodnoty

Civilizační hodnoty jsou odrazem zapojení jedince do společnosti, jsou výsledkem společenské organizace od dob dávných (tlup) až po současnost (stát). Jsou také výsledkem komunikace (řeč, písmo), výroby a směny a společenského akumulovaného poznání (věda apod.)

3. duchovní hodnoty

Hodnoty duchovní sféry se objevují ve společnosti jistém slova smyslu jako kultura. Mezi duchovní hodnoty se zahrnují hodnoty sebeřízení (morálka), sebevýraz (formování dle zákonů krásy, umění), sebereflexe (filozofie, náboženské názory). Dále sem patří estetika, etika, vzdělanost, aj. Odráží potřebu jedince se integrovat a nejen jedince samotného, ale také světa kolem něj (Kučerová, 1996).

Cakirpaloglu se zabývá psychologickou klasifikací hodnot, jenž je založena na užití metodologických a teoretických kritérií. Teoretická kritéria jsou nejrozsáhlejší v této oblasti klasifikace a udávají tři základní dimenze, jimiž jsou objektivnost – subjektivnost, relativnost - univerzálnost, specifická – obecnost. K těmto udaným rozměrům přináší následující kritéria klasifikace hodnot:

1. kdo je nositelem hodnot – hodnoty individuální, skupinové a univerzální.
2. původ hodnoty – podle původu vzniku hodnoty rozlišujeme hodnoty individuální a institucionální. Individuální hodnoty jsou pouze hodnoty subjektivní, naproti tomu hodnoty institucionální mají charakter norem a pravidel chování platící pro všechny členy skupiny.

3. pozice v hierarchii – nejznámější hierarchií je Maslowova hierarchie potřeb, na základě níž rozlišuje níže postavené hodnoty s biologickým základem a výše postavené hodnoty, které mají vysoce subjektivní charakter a potřebu seberealizace osobnosti.
4. podstata hodnoty – dle tohoto základního principu se hodnoty dělí na očekávané, což jsou normativní standardy chování jedince, a na hodnoty, jež směřují k naplnění existence jedince.
5. funkce lidských hodnot – dle tohoto hlediska lze hodnoty třídit na adaptující se novým podmínkám, ochranné – Ego obrana, poznávací a sebeaktualizující – hodnoty růstu.
6. oblast směřování hodnot – dle tohoto kritéria lze hodnoty třídit na kategorie morálních, estetických, náboženských a jiných hodnot.
7. stupeň zakotvenosti hodnot
8. stupeň vzdálenosti hodnot od osoby – rozlišuje hodnoty konkrétní a abstraktní.
9. časová dimenze – dle tohoto kritéria lze hodnoty dělit na hodnoty současné, minulé a budoucí. U hodnot minulých je kladen důraz na zkušenosti, u současných hodnot na zájem a u budoucích na cíle, ideály a záměry jedince (Cakirpaloglu, 2004).

Viktor Frankl předkládá jinou klasifikaci hodnot. Jeho klasifikace hodnot nabízí tři skupiny hodnot, jež mohou mít různorodé významy pro jedince.

1. tvůrčí hodnoty

Tvůrčí hodnoty závisí na aktivitě jedince. K aktivitě je jedinec formován jak rodinou, tak společností, ve které žije. Tudíž tvůrčí hodnoty jsou vytvářeny samotným jedincem. Mezi tvůrčí hodnoty se mohou řadit hodnoty materiální (práce, stavby) a hodnoty duchovní (umělecká díla)

2. zážitkové hodnoty

Hodnoty zážitkové vznikají především během činnosti vnímání světa kolem. Jsou to pocity během pozorování obrazu, při četbě, při vnímání lásky, apod.

3. postojevé hodnoty

Tyto hodnoty jsou odrazem působení vnějšího světa, ať už jedinec „bolest“ vnějšího světa trpí či na ni nějakým způsobem reaguje.

4. duchovní hodnoty

Duchovní hodnoty mají podstatný význam pro osoby věřící, ať už je jejich víra v různé bohy, či posmrtný život (Kohoutek, 1998).

1.5 Tvorba hodnot

Socializace je nedílnou součástí při tvorbě hodnot. Jedinec při začleňování do společnosti (socializace) prochází vývojem duševní stránky. S tím souvisí rozumové a citové podílení se na přijetí hodnot. Aby se pro jedince daná skutečnost stala hodnotou, musí dojít k tzv. zvnitřnění.

Sociální učení, jako prostředek socializace, spočívá ve výběrovosti, hodnocení, přijímání či odmítání hodnot, které jsou jedinci nabízeny prostřednictvím nejrůznějších socializačních zprostředkovatelů. Socializačními zprostředkovateli může být pro jedince rodina, škola, kolektiv v práci aj. (Prudký, 2004).

Proces zvnitřnění, nebo-li interiorizace, s sebou nese několika fází, které v sobě nesou různou intenzitu a prožitek hodnot. V prvotní fázi jsou hodnoty jedincem objeveny, registrovány z okolí (rodina). Časem dojde k citovému přijetí hodnot. Přijetí hodnot bývá obvykle v této fázi neuvědomělé, avšak se zdatným citovým nábojem, ať už kladným či záporným. Dalším stadiem je racionalizace hodnot. V této fázi jedinec racionálně přemýšlí o hodnotách a cíleně je zařazuje do již vytvořeného systému. Nejvyšším stupněm zvnitřnění napomáhá k vybudování takového systému hodnot, který aktivně ovlivňuje počínání a jednání jedince a stává se jedním z podstatných činitelů hodnocení a sebehodnocení jedince (Taxová, 1987).

„Hodnoty se postupně vytvářejí, formují a diferencují v procesu socializace a výchovy“ (Horák 1996, s. 27).

Již od nejútlejšího věku dítěte dochází k integraci hodnot. Velkou úlohu zde hraje výchova. Prostřednictvím výchovy lze předávat zkušenosti, výsledky práce, dalším generacím, které díky nim nemusí vždy začínat od nuly. Díky tomuto procesu každá následující generace dostává bohatší odkazy.

Podstatnou úlohu při tvorbě hodnot u dítěte hraje velkou úlohu identifikace a přejímání. Dítě napodobuje ostatní představitele společnosti, opakuje chování, přejímá postoje. Tento princip napodoby převládá v dětském věku.

Kultivace je proces směřujícím k vychovávání ke kulturním hodnotám. Výraznou částí je pravda, krása a dobro. Tento proces by mohl obnovit harmonizaci v přírodě a napravit dnešní nepřehledný svět (Kučerová, 1996).

1.6 Hodnotový systém a hodnotová orientace

„Hodnotový systém je uspořádání hodnot a preferencí podle stupně jejich významnosti pro chování a prožívání daného člověka nebo sociální skupiny“ (Kohoutek, 2005, s. 37).

„Hodnotovou orientaci můžeme definovat jako výběrovou zaměřenost subjektu na tvorbu a užívání hodnot“ (Horák, 1996, s.25).

Člověk je bytost společenská a společnost je charakterizována vztahy lidí, tudíž jedinec žijící na tomto světě je obklopen nejen hmotnými předměty a věcmi, ale také lidskými vztahy. Celý svět mu pak dává možnost a motivaci zaměření své hodnotové orientace. Vzhledem k různorodosti světa samotného, vztahů a věcí kolem, není reálné vytvoření objektivní jedné hierarchie hodnot. Pro každého jedince, jenž je jedinečný, je typická originální hodnotová orientace (Horák, 1996).

I přes různorodost hodnot hodnotového systému jedinců je nutné zmínit, že některé hodnoty se objevují v podstatné většině hodnotových systémů. Jsou to hodnoty, které jsou odkazem civilizace, které se táhnou jejím dlouhým vývojem. Mezi tyto hodnoty patří např. láska mezi mužem a ženou (Hungry, 2006).

Jak už jsem se výše zmiňovala, hodnotovou orientaci si jedinec nevytváří zcela sám, ale jeho podstata je odkazem vývojem celé kultury a socializace.

V hodnotovém systému dochází k uspořádání soustavy hodnot, které sám jedinec pro sebe shledává jako důležité. Napomáhají mu k uspokojování jeho vlastních potřeb.

Hodnotový systém slouží k vyústění individuality jedince. Hodnotový systém má zároveň vliv na chování a jednání jedince.

Postoje a názory jedince jsou ukotveny v nitru hodnotové orientace a zároveň reflektují navenek interiorizované hodnoty. Hodnotová orientace je zároveň ovlivňována vnějšími faktory a odráží i duševní nitro jedince (Horák, 1996).

1.7 Hodnotový systém a česká populace

Hodnotový systém české společnosti je odrazem i historického kontextu země. Česká populace prochází procesem hluboké transformace, ekonomicko-politickou a také kulturně-

morální. Zahrnuje změnu mentality jedinců, a také změnu hodnotové orientace spolu s možností seberealizace a poznání cizích, doposud nepoznaných kultur. Tato podstata transformace je často málo brána v úvahu (Halík, 1999).

„Do značné míry chybí diagnostická a sociálně-kritická zpětná vazba, zrcadlo dosti hluboké, věcné a kritické analýzy, které by společnosti měli nastavovat umělci, sociální vědci, politici i církve. Intelektuálové i veřejní činitelé se bojí zaujímat stanoviska, někdy z pohodlnosti a populismu, jindy ze strachu, aby nebyli zesměšňováni jako následovníci osvíceneckých buditelů, sociálních inženýrů či samozvaných vychovatelů společnosti. Sociálně-kritický tón je nahrazen všeobjímajícím „průmyslem zábavy“, do kterého je vtahováno umění i politika. Někteří publicisté, politici a církevní činitelé se pokoušejí hovořit o krizi hodnot, ale často nejsou dostatečně věcní, analytičtí a hlubocí, upadají do moralizujících klišé (Bělohradský nazývá tento diskurs „morálním kýčem“)(Halík, 1999, s.54).

Bereme-li v úvahu krizi hodnot, musíme se dívat také na dvě významné souvislosti. Je důležité si uvědomit souvislost českých dějin a jejich specifiky s odrazem historického vývoje české kultury. A také kontextu vývoje západní civilizace, jejíž součástí jsme. Carl Gustav Jung, švýcarský lékař a psychoterapeut tvrdil, že „krize je šance“ (Halík, 1999).

2 ADOLESCENCE

V této kapitole se snažím popsat životní etapu adolescence, její specifika a potřeby. Každá etapa života je něčím zvláštní, neopakovatelná a také s sebou přináší dobré i špatné. Všichni se snad shodneme na tom, že dospívání je tou nejtěžší fází. Dále se také zmíním o citlivosti tohoto období na tvorbu hodnotového systému.

Věnuji se i vlivům, jenž na samotné adolescenty působí při tvorbě jejich hodnotové orientace.

„Termín adolescence je odvozen z latinského slovesa *asolescere* (dorůstat, dospívat, mohutnět)“ (Macek, 1999, s.11).

Pojem adolescence ve významu právě slovesa *zmohutnět*, *dospívat* byl poprvé použit v 15. století.

Označení *adolescenci* je pojem typický pro psychologii, a přesto se u nás velmi často zaměňuje s pojmem *dospívající* či *dorost*, což je typické pro medicínské vědy a také s globálnějším označením *mládež*, jenž je typičtější pro sociologii a pedagogiku.

Adolescence je fází života, která se rozprostírá od 15 do 20 (22)let. Prolíná se všemi složkami osobnosti, psychickou, biologickou, kulturní, aj. Její počátek je nastartován plnou reprodukční zralostí jedince a v její finální části se ukončuje tělesný růst. V této době obvykle adolescenti dosáhnou dalšího biologického mezníku a tím je první pohlavní styk (Macek, 1999).

Co se týče sociálních pilířů adolescence, tak jsou dva. Jeden je ukončení povinné školní docházky a dalším je získání profesní kvalifikace, tj. ukončení střední školy či učebního oboru a následně nástup do zaměstnání, výjimkou jsou však vysokoškoláci. V 18 letech adolescent přebírá plnou zodpovědnost za své jednání a stává se plnoletým.

V období adolescence jedinec pokračuje ve vytváření vlastní totožnosti a dosáhne vlastní autonomie (Vágnerová, 1997).

Přetrvávající charakteristikou pro adolescenci je most spojující dětství a dospělost. Tento proces v sobě zahrnuje mnoho variabilních, rozporných úrovní. Jedinec se z dítěte stane dospělým a najednou může sám mít děti. Je to také přechod k samostatnosti. U psychologických procesů můžeme sledovat vývoj k vnitřní motivaci. Jedinec se stává sám sebou regulován (Taxová, 1987).

V této fázi života jedinec preferuje intenzivnější prožitky, proto vyhledávají překonávání jistého maxima, jako třeba rychlá jízda autem, potápění se, velmi hlasitá hudba, slézání vysokých vrcholů. Adolescenti dále také usilují o absolutní řešení, mají pocit, že akceptaci si zaslouží jen to, co považují za správné, pak potvrdí svoji hodnotu i chováním. Z toho vyplývají velmi často přehnané aktivity, které stojí za přehnanou ideou či postojem (Vágnerová, 1997).

U adolescentů se v tomto nejtěžším období lidského života nemění jenom fyziognomie a tělesné proporce, ale dochází ke změně chování, názorů, zájmů a v neposlední řadě také hodnot (Taxová, 1987).

2.1 Fáze dospívání a psychický vývoj

Každý z těchto následujících mužů se zabýval různou oblastí psychického vývoje.

1. Eriksonův pohled

Erikson toto období nazývá jako *psychosociální moratorium*. Moratorium je výrazem něco zabrzdit. Mluví o odmítání dospělosti, o nezralosti, která ovlivňuje chování dospívajícího. Jedinec se snaží oddálit co nejvíce přicházející dospělost, jelikož se pro to, co s sebou přináší (povinnosti, zodpovědnost, necítí být dostatečně zralý a není to pro něho atraktivní).

Adolescenti si, dle Eriksona, vytváří svou vlastní kulturu, projevuje se typickou volností, experimentováním, odmítavým postojem k definitivnímu řešení, nenávisť k omezení a ochuzení. Adolescent o sobě pojímá jako o bytosti jedinečné.

Rodičovskou autoritu ignoruje, už ji neodmítá ani neneguje jako v předchozím věku (Vágnerová, 1997).

2. Piagetův pohled

Piaget se soustředil na kognitivní vývoj a z tohoto pohledu hovoří o stadiu formálních operací.

Piagetův model ukazuje, jakým způsobem si dítě vytváří znalosti v různých vývojových obdobích.

Stádium formálních operací probíhá již od 12 let. Dospívající je schopen používat abstraktní a symbolické myšlení (Nakonečný, 1998).

„Etapa zohledňující motiv jednání se vyznačuje tím, že dítě již bere ohled na vnější a vnitřní pohnutky jednání na základě subjektivní odpovědnosti. Posuzuje tak správnost uložení stejného trestu či odměny za stejné jednání. Toto období začíná přibližně v 11–12 letech“ (Langmaier, Krejčířová, 1998, s. 130).

3. Kohlbergův pohled

„Kohlberg toto období nazývá jako *postkonvenční úroveň*, je to třetí stádium jeho koncepce morálního vývoje, přijímá pravidla společnosti, pokud jsou v souladu s obecnými morálními principy. V pátém stádiu se jedná o morálku orientovanou na obecné dobro. V šestém stádiu o orientaci na univerzální etické principy.

V případě konfliktu jedinec v postkonvenčním stádiu dává přednost spíše morálním principům než konvencím. Z hlediska hodnot lze říci, že postkonvenční morálka je orientována na hodnoty humanismu“ (Langmaier, Krejčířová, 1998, s. 131).

„V tomto období se podstatná většina hodnot jeví jako relativní, přesto je dobré, je v rámci společenské smlouvy dodržovat. Některé hodnoty (život, svoboda), ale relativní nejsou a musí se chránit bez ohledu na názor většiny. Vyznačuje se také zaměřením na obecné etické principy - dobré je dodržování svobodně zvolených principů (obecná spravedlnost, rovnost lidských práv, lidská důstojnost). Současně je však konstatováno, že ne každý jedinec zcela samozřejmě dosáhne fáze post konvenčního vývoje, mnohdy ani ne v dospělosti“ (Macek, 2008, s. 19).

„Vzhledem k tomu považuji za závažné Kohlbergovo zjištění, že jen asi 25 % dospělých Američanů dosáhne postkonvenční úrovně morálního vývoje.“ (Langmeier, Krejčířová, 1998, s. 131).

4. Říčanův pohled

Říčan považuje adolescenta za absolutistu. Adolescent podle něj chápe, že člověk může podřídit veškerý svůj život a konání pravdě, správnému jednání. Tato víra se v něm stává hlavním jeho cílem a nejvyšší normou. Také podle absolutních norem, dle kterých není

sám schopen žít, soudí přísně okolí, ať už jsou to rodiče či učitelé. Podle Říčana je pro adolescenta typické, že se nezastaví před žádnou autoritou.

Mravní vývoj adolescenta se setkává s několika úskalími. Jedním z nich je zjištění protikladnost jeho ideálů, kterým věří. Posléze se může zlomit a hledat cestu v nebezpečném egoismu, a to díky jeho víře v „všechno nebo nic“, jež je velmi typické pro období dospívání. Navzdory tomuto všemu Říčan doporučuje s adolescenty vést dialog místo poučování (Říčan, 1990).

2.2 Hodnotový systém adolescentů

Hodnotový systém dnešních adolescentů se vytváří ve velmi těžkých podmínkách. U adolescentů můžeme sledovat interiorizaci hodnot v různém zaměření. Některé hodnoty mají odraz ucelenější formy, jde spíše o hodnoty základní, související s životními potřebami. Vztahy k hodnotám sekundárním, to jsou hodnoty spjaté se společenskou existencí, se teprve vytváří. Vývoj každého jedince se liší. Důvody odlišnosti hodnotové orientace adolescentů mohou pramenit z různých faktorů. Faktory zde působí vnitřní i vnější, různá úroveň výchovy, vlivy společenského prostředí. Všechny tyto faktory ztěžují objevování hodnotové orientace adolescentů.

Nejcitlivější skupinou společnosti jsou právě adolescenti. Jsou to právě oni, kdo nejintenzivněji vnímají změny ve společnosti, měnící se společenské podmínky a jsou podstatným subjektem změn v hodnotové soustavě společnosti. Následně tedy lze tvrdit, že výzkum a zpracování dat hodnotové orientace mládeže je odrazem o aktuálním utváření hodnotového systému celé společnosti. Každý systém hodnot tedy odráží strukturu a obsah společenských vztahů v dané etapě dějinného vývoje (Hasil, 2006).

2.3 Vlivy na tvorbu hodnotového systému adolescentů

Každý jedinec se během své cesty životem setkává s různými vlivy, které na něm nechávají stopy, ať už pozitivní či negativní. Každá tato stopa má svou důležitost v dalším pokračování vývoje daného jedince.

2.3.1 Vliv rodiny na tvorbu hodnotového systému jedince

Rodina je sociální útvar nejméně tří osob, mezi kterými jsou rodičovské, příbuzenské nebo manželské vazby. Základ rodiny tvoří dyadický pár – muž a žena, což je určitá forma partnerství. Základním znakem každé rodiny je existence alespoň jednoho dítěte (Kraus, 2001).

Časoprostorové ohraničení a poměrná trvalosti, to jsou další znaky rodiny, jež uvádí ve své publikaci J. Říčan. Tvrdí také, že v tyto podmínky rodiny dávají základ pro rozvoj psychické a emoční intimity všech členů rodiny (Říčan, 1998).

Rodina je stabilizujícím prvkem společnosti, i když jsou na ni kladené různé nároky v průběhu bytí lidstva (Možný, 2001).

Na tvorbu hodnotového systému každého jedince se podílí rodina, a to prostřednictvím jejích funkcí:

- a) **biologicko – reprodukční funkce rodiny**
- b) **sociálně – ekonomická funkce rodiny**
- c) **socializačně – výchovná funkce rodiny**
- d) **funkce sociálně – psychologické podpory**
- e) **citová funkce rodiny**

V tomto ohledu je důležitá funkce socializačně – výchovná. Jak jsem se již výše zmiňovala, pro tvorbu hodnot je důležitý proces socializace a její prostředek sociální učení. Dítě tak přejímá, učí se hodnotám, které jsou žádoucí společností – společenské návyky a postoje, hodnotovou orientaci společnosti, aj. Pokládám za důležité zde zmínit také působení opačné, tedy adolescenta na starší generaci, např. s komunikačními prostředky, jako třeba počítač, mobily, atd.

Aby rodič nepůsobil neohrabaně a jeho působení se neminulo účinku a nenadělal více škody než užitku. Je důležité podotknout, že adolescent nepotřebuje shovívavost, v některých případech až lhostejnost, aby byl nechán na pospas dění a rodič jen přihlížel a v duchu doufal, že život ho naučí. Tak je to špatně. Rodič by měl být schopen a ochoten se s adolescentem hádat za své názory a postoje a hájit je. I přesto, že adolescent kritiku hůře snáší, je pro jeho vývoj důležitá. Avšak nesmíme si plést kritiku s mentorováním, to adolescenti snáší snad ze všeho nejhůř. Zdůrazňuje také postoj rodiče a adolescenta, rodič by měl brát vážně své adolescentní dítě, měl by ho brát jako rovnocenného partnera (Říčan, 1998).

„Generace rodičů je na vrcholu tvořivých sil nebo už je mírně překročila. Mnoho vytvořila a váží si tedy práce a hodnot, které prací vznikají. Pro mladé lidi, při jejich zaměření do budoucna, je však zpravidla větší hodnotou to, co teprve má být vytvořeno a k čemu je třeba něco starého zbourat“. Z toho pak následovně logicky vyplývá, že: Míra konfliktů je dána tím, jak dalece generace rodičů dává generaci svých dorůstajících dětí možnost ne uchovávat a opatrovat, co bylo stvořeno, ale hledat nové, angažovat se pro nové, tvořit nové“ (Matějček, 1986, s.324-328).

Podstatné pro rodinu, která chce směřovat k dobrému působení na hodnotový systém adolescenta, je také výchovný styl, který si zvolí. Pozitivní způsob jak na dítě působit je podpora jeho zdravého sebevědomí, podporovat jeho vlastní motivace, podporovat jeho seberealizaci. Protipól tohoto pozitivního působení je působení takové, které může vést až k dysfunkčnosti rodiny či jejímu rozpadu nebo může podnítit vznik sociálně – patologického jevu v rodině, k němuž jsou adolescenti velmi vnímaví. Příklady dysfunkčních rodin:

Přetížená

Ambiciózní

Perfekcionistická

Autoritářská

Rozmazlující

Liberální

Odkládající

Disociovaná (Zelinková, 2001).

Je zřejmé, že negativních vlivů na dnešní rodiny působí mnoho. Já osobně shledávám problém i v tom, že dnešní rodina není podporována státem, trendy být spolu „na psí knížku“ jsou vyzdvihovány nejen samotnými jedinci. V neposlední řadě je to i to, že rodina spolu neumí kvalitně trávit čas.

2.3.2 Vliv školy na tvorbu hodnotového systému jedince

Ačkoliv je to někdy zpochybňováno, je škola, včetně pedagogů a třídy, nedílnou součástí při výchově dospívajícího jedince. Škola je druhý nejvýznamnější činitel v socializačním procesu. Jedná se, na rozdíl od rodiny, která je skupinou primární, o skupinu sekundární a zároveň o skupinu menší. Právě role pedagoga je zde velmi podstatnou. Pedagog ve vzdě-

lávacím zařízení, jehož kompetence není jenom vzdělávání a předávání informací jedincům, nýbrž také působí na hodnotovou orientaci dospívajícího jedince a to prostřednictvím společenskými normami společnosti, ve které žijí (Macek, 1999).

J. Čáp ve své publikaci uvádí, že role učitele je nevděčná. Jako představitel společnosti plní svou úlohu ve výchovném procesu a socializaci adolescentů a dostává se s nimi do konfliktu. Adolescenti mnohdy chápou pedagogy jako představitele jiné generace a jeho požadavky nejsou vždy mezi žáky oblíbené. Učitel volí prostředky a formy s přihlédnutím na rozmanitost adolescentů.

Pedagog se často ocitá v nezávidění hodné situaci, kdy se ocitá mezi rodiči a studenty. Na jedné straně mají žáci své požadavky a představy a na druhé jsou jejich rodiče, kteří mají taky své představy. Harmonii do těchto situací vnáší školní řády a osnovy, dle nichž se pedagogové řídí. Avšak nejsou to jen řády a osnovy, kdo se podílí na sladění situací, ale také pedagogova empatie a v neposlední řadě zkušenosti (Čáp, 1980).

Stejně jako rodina prochází transformací, tak i škola se potýká s touto nelehkou úlohou.

Funkce školy se snažil nastínit ve své publikaci B. Kraus. Podle něj má škola tyto funkce:

a) poradenskou

Tato funkce obsahuje poradenskou službu nejen žáků, ale i rodičům. Zabývá se taky profesionalitou pedagogů. Řeší otázky studijních předpokladů, prospěchu a výchovy žáků.

b) profesionalizací

Profesionalizační funkce má za úkol nabádat k zaujetí místa a vstupu do světa práce.

c) rekreační

Funkce rekreační se zabývá podstatnou doménou trávení volného času.

d) selektivní

Podstatná funkce, školní typ a stupeň je jistým vodítkem k určité pozici ve společnosti, k určitému zaměstnaneckému postu.

e) **socializační**

Tato funkce zaujímá důležitou roli při vývoji osobnosti, klade důraz na rozhodovací schopnosti, naučit žáka flexibilitě v životě (Kraus, 2001).

Naplnění jmenovaných funkcí je školami zajisté různé, stejně jako jsou různé překážky, se kterými se školy musí potýkat. Avšak jsou i problémy, které souží školství jako celek. Jedním z těch problémů je transformace, která přináší nejen pozitiva, ale také nesnáze. Dále je to také velká konkurence mezi školami, poněvadž na trhu škol je jich více než žáků. Kolísání v prostředí pedagogických sborů. Tyto problémy mají pro školy existenční důvody, díky tomu se někdy o to méně věnují žákovi a jeho popisu. Posléze pedagogové mají málo záznamu o žákovi, na kterého mají výchovně působit, o rodině, ve které žák vyrůstá a o prostředí, ve kterém žije. Při spolupráci s rodiči a institucemi může dosáhnout být centrem vzdělanosti a kulturní osvěty. Při své spolupráci může zvolit hned z několika možností. Jednou z nich je formální, která je nejméně efektivní a splňuje pouze formální charakter. Další je spontánní, kde se jedná o jednotlivé akce a má podněcující charakter, či systematická, která má největší úspěchy, spočívá v systematické spolupráci. Domnívám se, že při snaze škol naplnit výše uvedené, může dozajista ovlivňovat hodnotové orientace svých žáků velmi pozitivně (Macek, 2008).

2.3.3 Vliv vrstevnických skupin na tvorbu hodnotového systému jedince

Vrstevnické skupiny mají svůj původ již v dětství, kdy si děti hrají ve skupinách, avšak k největší kulminaci dochází právě ve věku adolescentů (Kraus, 2001).

Vrstevnické skupiny v tomto období dospívání nabývají subjektivně větší smysl než kdykoliv předtím měly. Existence vztahů s vrstevnickými skupinami přispívá k ukončení jedné

z úloh tohoto období, tím úkolem je emancipace od rodiny a následné osamostatnění jedince. Vrstevnické vztahy se konkretizují v různých formách, např. přátelství, heterosexuální skupina, aj. Prostřednictvím vztahů s vrstevníky se nově uspokojují i některé ze základních potřeb.

Adolescenti se často ubírají dle názorů svých vrstevníků. Mají potřebu sdílet a konfrontovat svoje postoje a názory s někým, kdo je jim věkově blízký a má podobné úvahy a smýšlení. Adolescentní přátelé dodávají jedinci pocit podpory podle ztotožnění se.

Adolescenti tíhnou k vrstevnickým skupinám, být součástí nějakého uskupení, které mu dodává sebevědomí, podporuje ho, dodává mu zázemí. To všechno se děje ještě s větší intenzitou, nedostává-li se toho jedinci v jeho rodině (Vágnerová, 1997).

Vlastnosti vrstevnické skupiny jsou vzájemná blízkost, bezprostřední kontakty a identifikace často začíná ve vyjadřování se o celé skupině jako „my“ a také společné souhlasení.

V rámci vrstevnické skupiny také probíhá do jisté míry proces socializace. Vrstevnické skupiny mohou mít na jedincův vývoj osobnosti kladný i záporný dopad.

Vrstevnické skupiny se řídí svými postoji a normami, mohou mít různou charakteristiku, jednou z těch negativních jsou gangy a party představující acosiální i antisociální jednání (Kraus, 2008).

Velmi pozitivní dopad na přijetí do party a na pozici v ní má dobrá tělesná zdatnost a síla, především u chlapců. Ti slabší jedinci získávají roli losera, outsidera aj, jak jsou mnohdy nazýváni. Slabší jedinci snášejí mnohdy až kruté zacházení tlupy vrstevníků a může to mít na jeho vývoj osobnosti neblahý dopad (Říčan, 2006).

Kohoutek ve své publikaci vyzdvihuje normy a pevně daný řád vrstevnických skupin, za jejichž porušení hrozí sankce. Parta má kladný význam na utváření osobnosti jedince.

V partě můžeme pozorovat i tzv. prosociální chování, jež vyzývá jedince k empatii, sdílí s ostatními jejich problémy, strasti, choroby, ale také jejich pocity štěstí, přání. Negativně

hovoří o tzv. tlupě, gangu, která na rozdíl od party má negativní ladění. Smyslem gangu či tlupy je záporný postoj k ostatním lidem mimo jejich uskupení, vyžadují výhody jen pro členy gangu. Jejich ladění je nepřátelské, agresivní, útočné, chtějí se protivníka zbavit, překračují normy a pravidla společnosti, mají tendenci ničit věci (Kohoutek, 1998).

Dle všeho výše uvedeného nemůže nikdo popřít přítomnost právě vrstevnických skupin při tvorbě charakteru jedince a upořádání hodnotového systému.

2.3.4 Vliv médií na tvorbu hodnotového systému jedince

Dnešní děti čím dál více a více tráví svůj volný čas před televizí či počítačem. Ano, chápu, že žijeme v moderní společnosti a je i žádoucí, aby lidé uměli manipulovat s technologií, kterou dozajista počítač je. Nicméně je smutné, když se rodiče 2-4 letých dětí chvástají, kolik věcí jejich ratolest umí s počítačem, že si samo pustí pohádku na DVD, že si samo pustí televizi. V tomto věku by děti měly rozhodně trávit jejich čas kvalitněji než ve zdokonalování práce na počítači či s ovladačem v ruce. Televize a vůbec média jsou v jistých směrech pro dítě nebezpečné. Častěji se můžeme setkat s promítáním hororů, detektivek v odpoledních hodinách. Rodiče pak marně diví, kde jejich ratolest tak brutální zacházení viděla.

Média dle Sekota jsou sdělovací prostředky zabývající se produkcí, reprodukcí a distribucí symbolů důležitých pro společnost (Sekot, 2002, s. 33).

Sekot ve své publikaci také uvádí, že masová společnost přijímá názory a pohnutky, které jsou jí masově podsouvány z médií bezmyšlenkovitě a zaujímá lhostejný postoj k autoritám ve svém okolí. Důležité je také zmínit, že média a veškeré sdělovací prostředky vznikly až v průběhu vývoje lidstva, nebyly zde se zrodem historie.

Obsahy jednotlivých zpráv z medií pochází z malého počtu obsahů a míří k velkému počtu příjemců. V reklamním byznysu je to zajisté pozitivum při formování společnosti (Sekot, 2002).

Já osobně si myslím, že v období dospívání je člověk velmi citlivý na informace, jež vnímá z médií, která mu servírují jak se oblékat, jaký je ideální život celebrit. Dospívající potom šílí a chtějí se vyrovnat té či oné celebritě a když toho nedosáhnou, mohou skončit demotivováním. A to je jeden z těch přijatelnějších případů. Horší je, když se předmětem stává brutalita a násilí.

Sak hovoří o tom, že média se velmi podílejí na formování hodnotové orientace, dokonce se stávají nedílnou součástí aktivit ve volném času (Sak, 2004).

Média se podílí na utváření hodnotové orientace každého z nás. Kultura médií už není svébytnou, ale podléhá trhu. Jsou to právě rodiče, kdo mohou eliminovat působení mediálních prostředků na jejich děti. Buď to budou kontrolovat a věnovat pozornost těm médiím, o které jejich dítě jeví zájem a nebo se vydají druhou možností a ta je taková, že ve svém dítěti budou podporovat růst estetičnosti a kultury, aby si sám jedinec vybral druh médií a toužil po poznání. Obě cesty zajisté budou časově náročné, tak už bude jen na rodičích, jak moc se budou chtít zajímat o to, co jejich dítě ve volném čase dělá, co ho baví a o co se zajímá (Kraus, 2002).

3 ROMOVÉ

Tato celá kapitola je věnována romskému etniku. Je zde popsána historie Rómů, kde sahají jejich kořeny, v jakých vlnách přicházeli do České republiky. Poslední kapitola je věnována specifickým hodnotám, jež jsou pro ne charakteristické.

3.1 Historie Romů

O historii Romů je mnoho publikací, avšak je to jenom rekonstrukce, jelikož sami Romové svoji historii nezaznamenávali. Romské kočovné kmeny neměli známé bojovníky, panovníky, neúčastnili se válek, nezakládali dnes již historické univerzity.

Romské kočovné kmeny mají svůj prapůvod v Indii, kde provozovaly svoje řemesla, jako řetězářství, košíkářství, kovářství aj. Indický subkontinent opustili v 10. století a od 13. století se jejich kmeny rozprostírají po Evropě, na Balkáně a Slovensku se začali usazovat až v 15. století (Šišková,2001).

Původ Romů je na Indickém subkontinentu, k jehož původnímu obyvatelstvu patří i předci Romů. Jejich kastovní systém v Indii byl převážně sestupný. Uplatnit se jim pomáhala různá řemesla, převážně kovářství, ale i schopnost bavit publikum tancem a hudbou. V nouzi si pomáhali i žebrotou, ale nebyla to žebrota, jak ji dnes známe, nýbrž žebrota taková, že si matka přišla vyprosít jídlo pro své děti, ale samozřejmě vše odpracovala. Svou vlast opustili zřejmě kvůli obživě. Migrace jejich kočovných kmenů se táhla staletími a děla se prostřednictvím odchodu Rómů v masách (Říčan, 1998).

Po příchodu na evropský kontinent byli Romové někdy velmi dobře přijímání. Na šlechtických a panovnických dvorech pro ně připravovali hostiny a dostávali průvodní a doporučující listy. To všechno díky tomu, že přinášeli do Evropy nové informace o cizích zemích, přinášeli nové technologie na zpracování železa a také, že přicházejí od Božího hrobu

z Jeruzaléma. Byli též vyhlášenými zvěrolékaři, ženám se připisovala vlastnost věštit budoucnost.

Záhy začala Romy pronásledovat jak církev, jež je vinila z čarodějnictví a nevěřictví, tak přicházela i obvinění ze strany světské, která jim připisovala sabotáž a špionáž (Šišková, 2001).

V Rumunsku s nimi bylo nakládáno jako s otroky, byl nucen stát se nevolníkem, byli například měněni za vepře (Řičan, 1998).

Romové byli štváni celými dějinami po jejich setrvání v Evropě. Mírnější štvánice na Romy byly v jižní části Evropy, naopak na západě byli neustále utlačováni, zabíjeni. 18. století pro západ znamenalo menší či větší asimilaci. Pronásledování Romů vyvrcholilo v době druhé světové války, kdy většina Romů skončila za němými zdmi koncentračních táborů.

Až 90. léta minulého století přináší Rómům základní politická práva. Od té doby jsou považováni za národní menšinu (Šišková, 2001).

3.2 Příchod Romů na naše území

Většina Romů žijící na území našeho státu dnešní podoby se k nám sosala převážně ze Slovenska v období 1945 – 1993. Po skončení války se Romové ze Slovenska na území České republiky snažili dostat s vidinou práce, možnosti získat i bydlení.

První vlna přistěhovalců se přistěhovali s celými širokými rodinami. Tito Romové si zachovali svůj jazyk, zvyky a tradice. Většinou nemají problémy, s původním obyvatelstvem se sžili. Avšak problémy jim obvykle nastanou, když se přistěhují jinam, kde s nimi obyvatelstvo není sžito.

Další vlna se jednoduše nevrátila na Slovensko a za pracujícími muži se přistěhovaly jejich nevěsty a založili zde rodiny. Obvykle šlo o mladé jedince, kteří si dostatečně neosvojili romskou kulturu a jazyk. Projevili snahu o asimilaci z vlastní vůle, avšak i přesto je obyvatelstvo nepřijalo za vlastní. Velmi často se tato skupina Romů potýká s mnoha problémy, které ani sami nedokážou řešit.

Třetí vlna Romů se stěhovala z ne vlastní vůle, často jim byly domy bořeny před očima. Prodělali tak velký kulturní šok ze všech změn, ať už to bylo bydlení, volný čas či práce, že se mnozí z nich doposud z něj nevzpamatovali. Byli nastěhováni do míst, kde před nimi žádní Romové nežili, tudíž původní obyvatelé nebyli s Romy sžiti. Často byli z jedné osady rozptýleni a i přesto, že se sami snažili posléze sestěhovat, už sem jim to nikdy nepodařilo. Nepodařilo se jim však ani udržení vlastní kultury. Tato skupina Romů má v dnešní společnosti nejvíce problémů, jsou neakceptováni a vnímáni jako nepřátelé (Šišková, 2001).

3.3 Specifika hodnotového systému romské menšiny

Za nejvyšší hodnotu mezi Romy je považován život. Vše co vede k jeho udržení či rozmnožení je vnímáno velmi pozitivně. Naopak velmi negativně vnímají to, co ohrožuje či omezuje život. I děti jsou až přehnaně hýčkány, jelikož v pokračování rodu Romové vidí sílu.

Rómové velmi uctívají své starší předky a své postavení a společenský status odvozují od rodiny. Nikoli z prestižního povolání, či vzdělání.

Další uznávanou hodnotu je tzv. romství. Za romství považují typický vzhled, ovládání romského jazyka a kvalitní romskou výchovu, úcta k starším generacím, zdvořilost, pohostinnost a solidarita.

K zachování života a rodiny jsou dnes potřeba finanční prostředky, jež také stojí vysoko v hodnotové hierarchii Romů (Šišková, 2001).

„Život Romů v Evropě byl dlouhodobě nezajištěn. „Lepší vajíčko dnes než slepice zítra,“ říká romské přísloví a charakterizuje romské vnímání hodnot. „Jím, piju, žiju, umřu – nač hospodařit,“ říká jiné přísloví a vyjadřuje vztah Romů k budoucnosti“ (Šišková, 2001, s 122).

Mezi Romy má budoucnost velmi malou hodnotu, obzvlášť u jedinců starší generace. Pro Romy je důležitá současnost, ne budoucnost, proto nemají potřebu vzdělávat se, jelikož vzdělání přináší svoje plody až po letech.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 SROVNÁNÍ HODNOTOVÉHO SYSTÉMU ROMSKÝCH A NEROMSKÝCH ADOLESCENTŮ MĚSTA HODONÍNA

V praktické části mé bakalářské práce se zabývám výzkumem, jehož cílem je srovnání hodnotového systému romských a neromských adolescentů města Hodonína. Praktická část pojednává o zvoleném výzkumu, použitých metodách při jeho realizaci, o výsledcích a v závěrečné fázi jejich interpretace.

Je nutné zde vysvětlit pojmy, se kterými nadále budu pracovat. Rom a Nerom. Rom je každý občan, který se k této komunitě přihlásí. Naopak za Neroma budu považovat ostatní adolescenty neromského původu ve svém šetření.

4.1 Metodologie výzkumu

Cílem mojí bakalářské práce je, jak již bylo řečeno, srovnání hodnotového systému romských a neromských adolescentů města Hodonína. Zvolila jsem kvantitativní výzkum, k jehož realizaci došlo prostřednictvím dotazníkového šetření. Výzkum probíhal na náhodných místech města Hodonína, ať už to byla ISS či slavnosti města Hodonína a na půdě Sdružení Romů a národnostních menšin v Hodoníně.

Dotazníky byly respondentům předávány osobně, což je nejvýhodnější a je u něj většinou 100% návratnost. Respondenti odpoví na otázky a bezprostředně potom jsou dotazníky sesbírány (Chráška, 2007).

Ve svém výzkumu hledám odpověď na hlavní výzkumnou otázku, která zní „Jsou-li rozdíly v hodnotovém systému romských a neromských adolescentů ve městě Hodoníně?“. Na tuto otázku bude odpovězeno prostřednictvím odpovědí na dílčí výzkumné otázky. Jedná se o výzkumný problém popisný, neboli deskriptivní, jehož cílem je popis rozdílu v hodnotovém systému romských a neromských adolescentů.

Dílčí výzkumné otázky:

Kdo nebo co mělo největší vliv na tvorbu hodnotové hierarchie romských a neromských adolescentů?

Jak dopadne hierarchie pyramidy hodnot romských a neromských adolescentů ve srovnání s Maslowovou pyramidou potřeb?

Jak hodnotí romští i neromští adolescenti postavení hodnoty rodiny mezi ostatními hodnotami?

Dávají neromští adolescenti přednost materiálním hodnotám před sociálními a duchovními?

Při vyhotovení dotazníku byl brán ohled na celkovou skladbu otázek. Dotazník byl sestaven z 12 otázek, které byly formulovány tak, aby bylo snadné na ně odpovědět a byly lehce pochopitelné. Délka dotazování trvala v rozmezí od 5 – 10 minut.

Po získání potřebného množství dotazníku proběhlo jejich vyhodnocení, transformace do grafů a jejich interpretace.

4.2 Předvýzkum

Pro zkvalitnění dotazníku byl proveden předvýzkum. Pilotní dotazník jsem poskytla panu řediteli Sdružení Romů a národnostních menšin, následně byl vyplněn a vrácen bez jakýchkoliv připomínek. Bylo zjištěno, že dotazník je pro adolescenty snadno pochopitelný a vhodný a není třeba dotazník nijak měnit a přeformulovávat otázky.

4.3 Upřesnění dalšího výzkumného šetření

Dotazník je anonymní a nevyžaduje žádné osobní informace, dle kterých by mohlo dojít k identifikaci respondenta. Dotazník je rozdělen do několika částí. V první části jsou otázky kladené na obecné informace o respondentu. V další části je tázán respondent ekonomickou situací rodiny. Ve třetí části je použito dělení hodnot dle manželů Eyrových a dle Nakonečného. Z dělení manželů Eyrových bude očividné, jestli dávají adolescenti přednost hodnotám bytí nebo hodnotám dávání. U dělení Nakonečného dojde ke srovnání materiálních, sociálních a duchovních hodnot. Dále jsou respondenti dotazováni na faktor či faktory, které je nejvíce ovlivnily při utváření jejich hodnotové orientace. Respondentů se v dotazníku dotazují jaký je jejich vztah k penězům a následně, jestli třeba měli někdy bri-

gádu či pracují při studiu. V poslední části respondenti mají za úkol seřadit hodnoty a ve finále budou srovnány s Maslowovou pyramidou potřeb.

U dotazníku je použita metoda škálování, metoda uzavřených otázek, atd.

K otázkám je vždy několik odpovědí, z nichž mají respondenti na výběr. Odpověď, která se shoduje s jejich odpovědí zakroužkují.

4.4 Výběr respondentů a sběr dat

Po vyhotovení dotazníku následoval samotný výzkum, jenž proběhl v průběhu měsíců duben a květen letošního roku v Hodoníně.

Je zřejmé, že respondenti byli vybírání záměrně, tudíž nelze výzkum zobecňovat na širokou populaci.

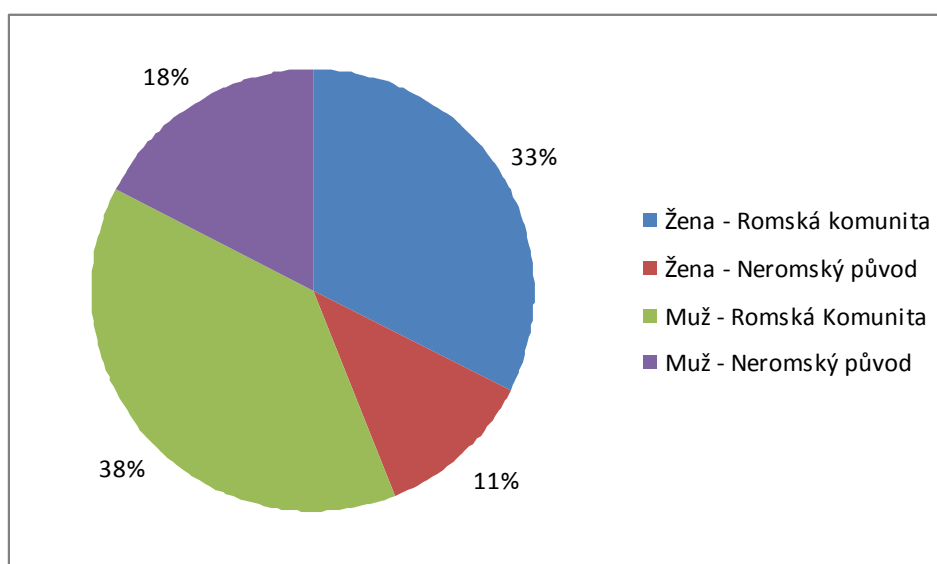
Rozdáno bylo 80 dotazníků osloveným adolescentům a všichni ochotně spolupracovali a dotazník mi vyplnili správně. Návratnost dotazníků byla 100%.

5 VYHODNOCENÍ VÝSLEDKŮ

V této části mé bakalářské práce jsou vyhodnoceny data získaná od respondentů prostřednictvím dotazníků, která budou následně transformována do grafů pomocí programu Excel, u některých budou provedeny výpočty. Součástí každého grafu je stručný komentář.

5.1 Interpretace výsledků výzkumu

Graf 1: Rozdělení respondentů dle pohlaví a dle příslušnosti k Romům či Neromům

Zdroj: Vlastní průzkum realizovaný ve městě Hodonín

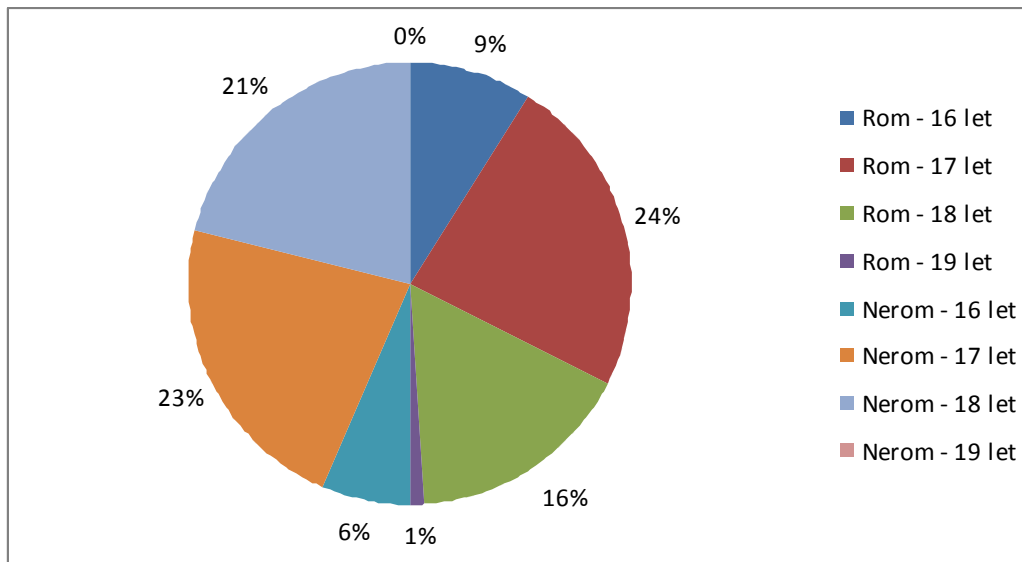
Tabulka 1: Rozdělení respondentů dle pohlaví a dle příslušnosti k Romům či Neromům

Rom - muž	Rom - žena	Nerom - muž	Nerom – žena
31	9	14	26

Zdroj: Vlastní průzkum realizovaný ve městě Hodonín

Tento graf a tabulka zachycují rozdělení respondentů dle pohlaví a příslušnosti k Romům či Neromům. Jedná se o respondenty, kteří se zúčastnili šetření, z nichž bylo 35 žen, z toho 9 romského původu a 26 neromského původu. Mužů se zúčastnilo 45, z toho 31 romského původu a 14 neromského původu. Data v grafu jsou uváděny v procentech.

Graf 2: Rozdělení respondentů dle věku

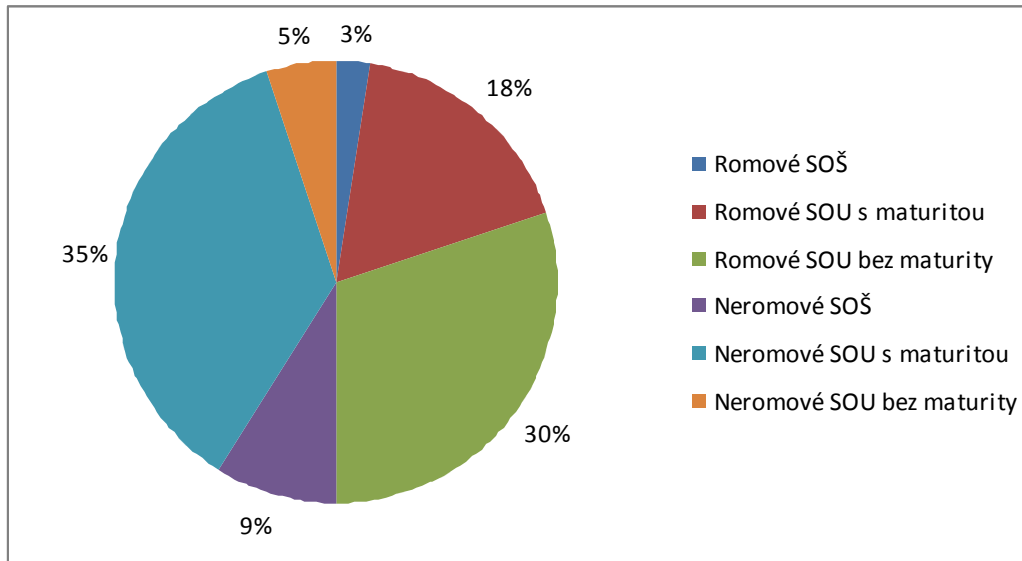
Zdroj: Vlastní průzkum realizovaný ve městě Hodonín

Tabulka 2: Rozdělení respondentů dle věku

Rom 16let	Rom 17let	Rom 18let	Rom 19let	Nerom 16let	Nerom 17let	Nerom 18let	Nerom 19let
7	19	13	1	5	18	17	0

Zdroj: Vlastní průzkum realizovaný ve městě Hodonín

Z grafu a tabulky vyplývá věkové rozložení v našem výzkumu. Všichni respondenti se nachází v požadovaném adolescentním věku. Nejvíce respondentů je 17letých a 18letých.

Graf 3: Rozdělení respondentů dle školy, kterou navštěvují

Zdroj: Vlastní průzkum realizovaný ve městě Hodonín

Tabulka 3: Rozdělení respondentů dle školy, kterou navštěvují

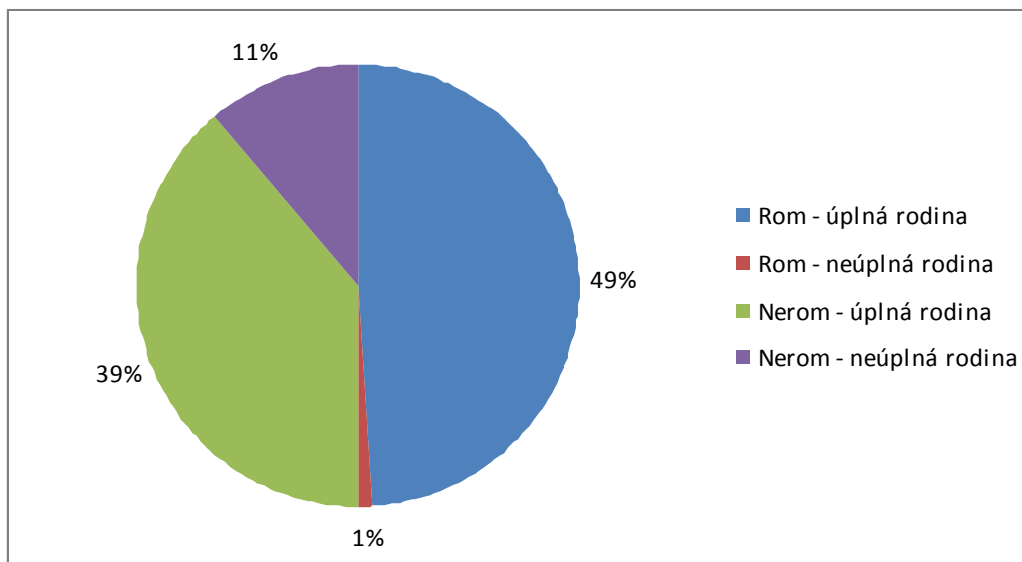
Rom - SOŠ	Rom – SOU s maturitou	Rom – SOU bez maturity	Nerom -SOŠ	Nerom–SOU s maturitou	Nerom-SOU bez maturity
2	14	24	7	29	4

Zdroj: Vlastní průzkum realizovaný ve městě Hodonín

Zde si můžeme všimnout, že nejvíce Romů navštěvuje SOU bez maturity – 30%. Většinou se jednalo o učební obory řemeslné, jako třeba truhlář, lakýrník, apod. Z Neromů na učební obor bez maturity chodí pouze 4, což je 5% z celkového počtu Neromů v našem výzkumu. U Neromů nejvíce respondentů navštěvovalo učební obory s maturitou, např. prodavač, kuchař, číšník atd., to je 29 jedinců – 35%, kam chodí 14 Romů – 18%. Nejméně jedinců romského původu navštěvuje SOŠ a to 2 jedinci. Neromů na SOŠ chodí 7, což je 9%. Data v grafu jsou uvedeny v procentech.

Lze shrnout, že jedinci z našeho šetření, kteří se přihlásili k romskému původu se zabývají spíše učebními obory bez maturity. Nejvíce respondentů neromského původu se zabývá učebními obory s maturitou. To souhlasí i s jinými výzkumy, kde se uvádí, že mnoho Romů má i problémy s negramotností, dosahují podstatně nižší kvalifikace. Nejedná se o nižší IQ, ale spíše pro ně škola, jako taková, není podstatná a důležitou hodnotou.

Graf 4: Rozdělení respondentů dle typu rodiny

Zdroj: Vlastní průzkum realizovaný ve městě Hodonín

Tabulka 4: Rozdělení respondentů dle typu rodiny

Rom - úplná rodina	Rom – neúplná rodina	Nerom – úplná rodina	Nerom – neúplná rodina
39	1	31	9

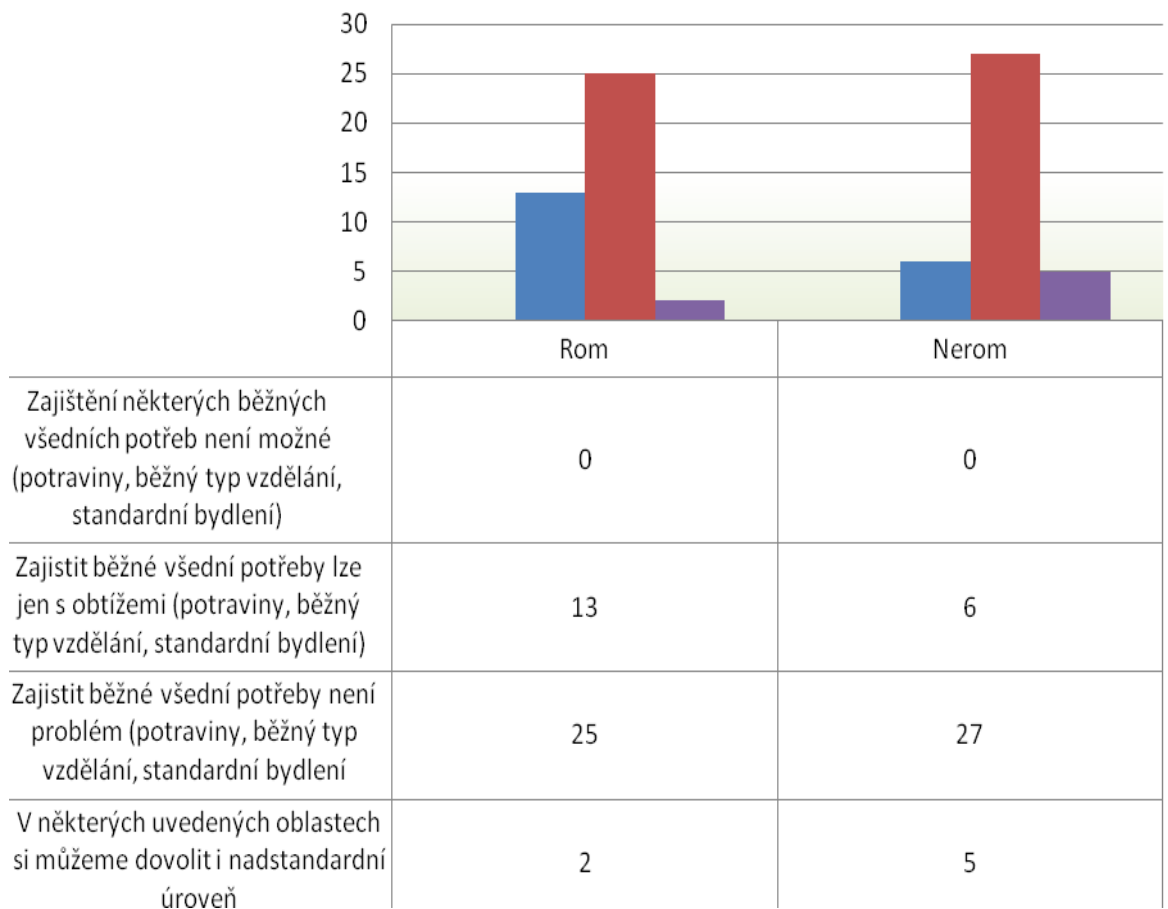
Zdroj: Vlastní průzkum realizovaný ve městě Hodonín

Empirická data podložená výzkumy tvrdí, že ve společnosti se objevuje 15% neúplných rodin. V našem výzkumu je z celkového počtu 80 respondentů 12,5% neúplných rodin, z toho 1,25% neúplných rodin romského původu.

Jak sem již v teoretické části zmiňovala u romské populace je velmi důležitou hodnotou život, tudíž vše spjata s touto hodnotou a tou je i rodina, což z výzkumu vyplývá. Data v grafu jsou uvedeny v procentech.

Dále z grafu vyplývá, že 49%, tedy 39 respondentů romského původu žije v úplné rodině, u respondentů neromského původu je to 39%, tedy 31 respondentů.

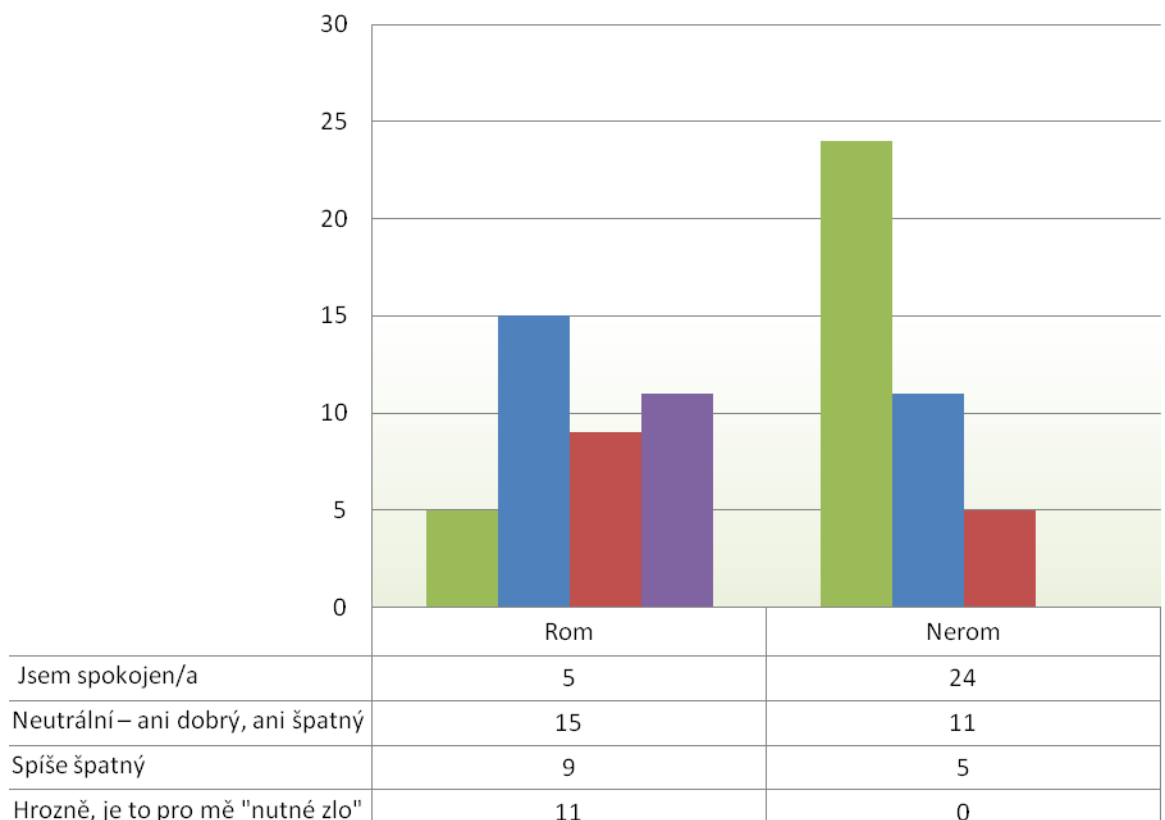
Graf 5: Rozdělení respondentů dle ekonomické situace rodiny

Zdroj: Vlastní průzkum realizovaný ve městě Hodonín

Z grafu vyplývá, že ani jeden z 80 respondentů neuvedl ekonomickou situaci rodiny takovou, že by zajištění některých běžných potřeb nebylo možné. Nejvíce romských i neromských respondentů uvedlo, že ekonomická situace jejich rodiny je taková, že zajistit běžné všední potřeby není problém. U romských respondentů takto odpovědělo 25 respondentů, u Neromů 27 respondentů. 19 respondentů z celkového počtu 80 respondentů odpovědělo, že ekonomická situace rodiny je taková, že zajistit běžné všední potřeby lze jen s obtížemi, z toho bylo 13 Romů a 6 Neromů. Pouze 7 respondentů odpovědělo, že v některých uvedených oblastech si mohou dovolit i nadstandardní úroveň, z toho byli pouze 2 respondenti romského původu.

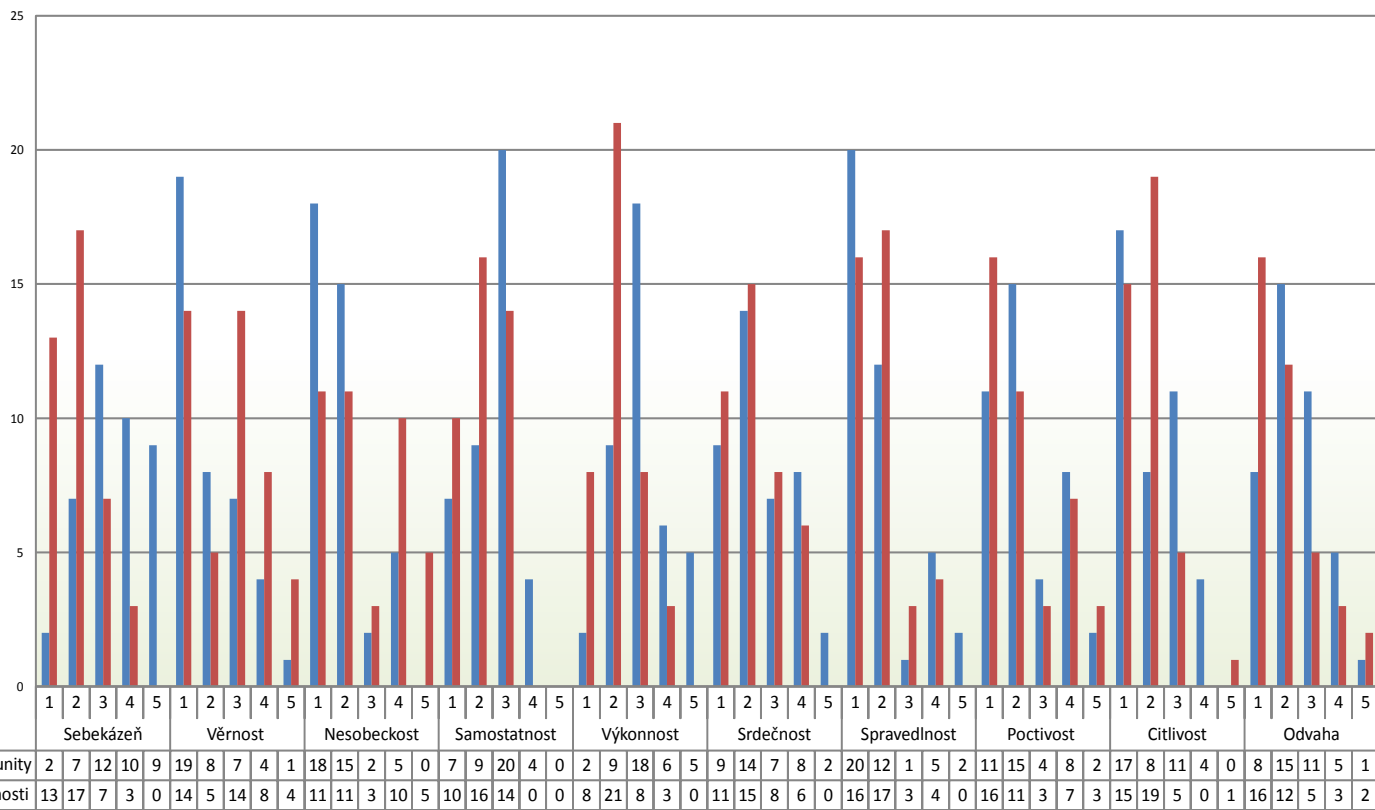
Graf 6: Odpovědi na otázku č. 7

Zdroj: Vlastní průzkum realizovaný ve městě Hodonín

Z grafu 6 lze vyčíst spokojenost respondentů na škole. Pouze 5 respondentů romského původu je spokojen se školou, kterou navštěvuje, 15 respondentů zaujímá neutrální postoj a co je zarážející, tak 9 respondentů odpovědělo, že jejich vztah ke škole je spíše špatný a pro 11 respondentů je škola „nutné zlo“. U neromských adolescentů je 30%, tudíž 24 respondentů spokojeno, 11 respondentů zaujímá neutrální postoj a 5 spíše špatný, ani jeden z respondentů neromského původu neoznačil svůj vztah ke škole jako „nutné zlo“.

Graf 7: Odpovědi na otázku č. 8

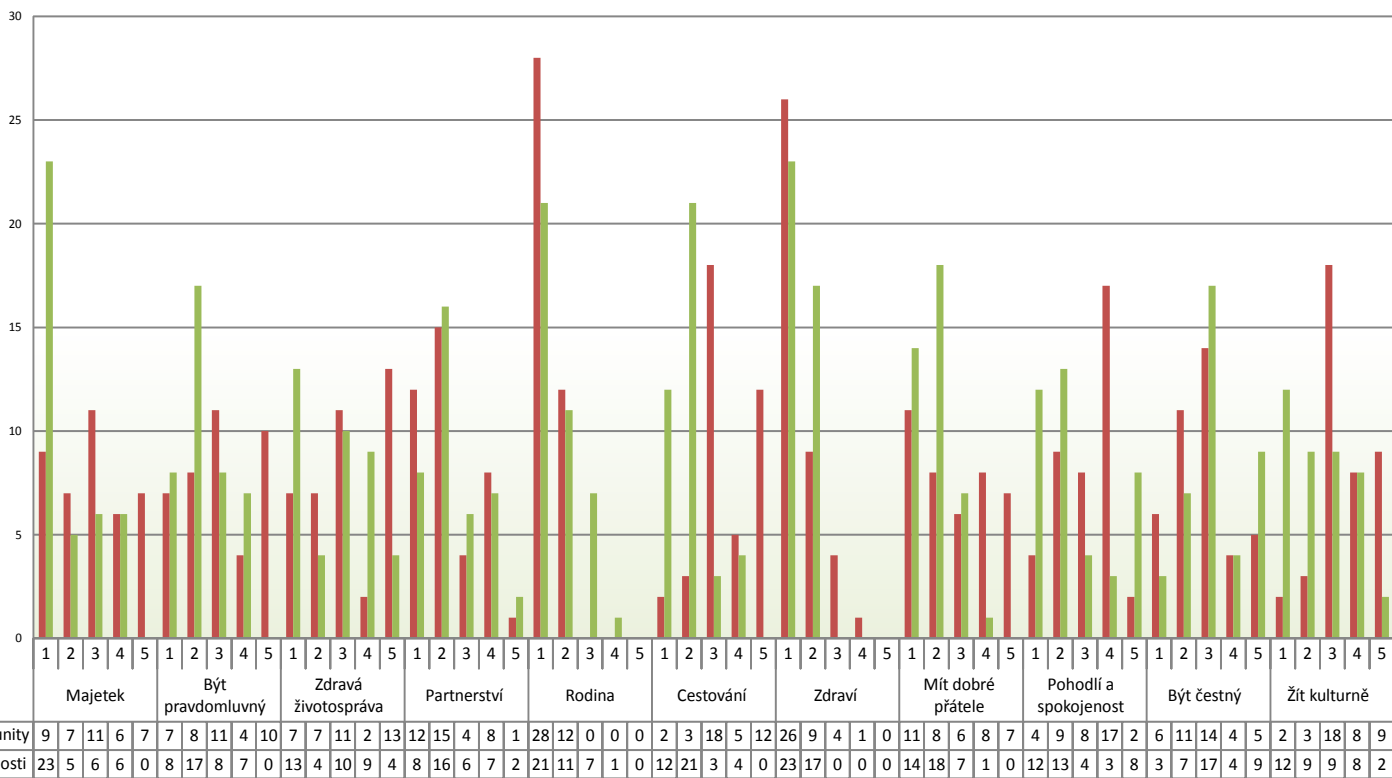

Zdroj: Vlastní průzkum realizovaný ve městě Hodonín

V této otázce byli respondenti tázáni na důležitost hodnot, jenž byly rozděleny na *hodnoty bytí* – sebekázeň, věrnost, odvaha, samostatnost, výkonnost, na *hodnoty dávání* – srdečnost, spravedlnost, poctivost, citlivost, nesobeckost.

Ve výsledku jsou hodnoty dávání u Romů i Neromů na stejné úrovni. U hodnot bytí jsou patrné rozdíly, a to díky výkonnosti, kterou považuje 29 Neromů za velmi důležitou nebo spíše důležitou, naproti tomu u Romů jsou 2 respondenti, kteří výkonnost považují za velmi důležitou a 9 za spíše důležitou. Sebekázeň 30 Neromů hodnotilo jako velmi důležitou či spíše důležitou, u Romů je toto číslo 9.

Graf 8: Odpovědi na otázku č. 9

Zdroj: Vlastní průzkum realizovaný ve městě Hodonín

V tomto grafu jsou hodnoty rozděleny dle Nakonečného, 2009 na *hodnoty materiální* - majetek, *zdravá životospráva*, *zdraví*, *pohodlí*, *sociální hodnoty* – partnerství, rodina, mít dobré přátele, a *duchovní hodnoty* – být pravdomluvný, cestování., být čestný, žít kulturně.

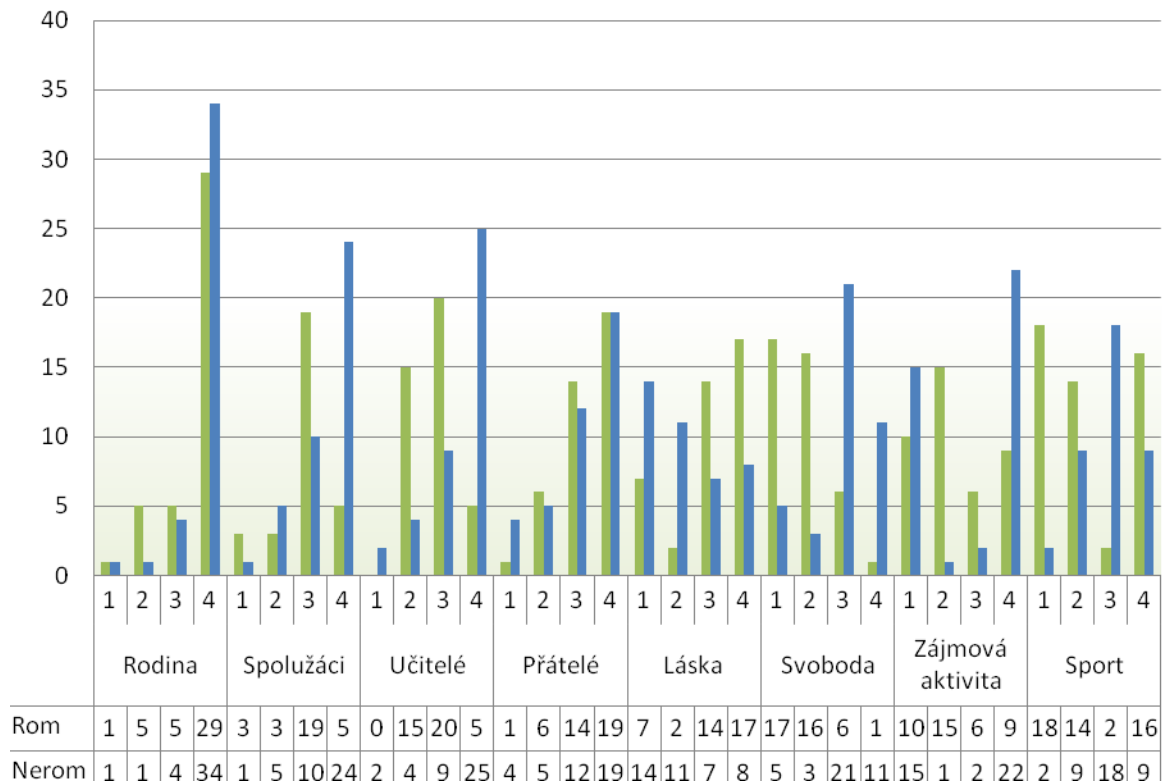
Z grafu vyplývá, že hodnoty materiální převažují u respondentů neromského původu. Značný rozdíl je viditelný v grafu u hodnot majetku, který 25 neromských respondentů

považuje za velmi důležitý, to je více jak polovina neromských respondentů a 5 respondentů majetek považuje za spíše důležitý. U Romů jsou čísla značně nižší, majetek za velmi důležitý považuje 9 respondentů a 7 respondentů za spíše důležitý. Zdravou životosprávu upřednostňují spíše respondenti neromského původu. Hodnotu zdraví považují i Romové i Neromové převážně za velmi důležitou či spíše důležitou. Pohodlí a spokojenost převažuje důležitost u neromských respondentů, kde 12 respondentů odpovědělo, že je pohodlí a spokojenost velmi důležitá a 13 respondentů spíše důležitá, u romských respondentů zde odpovědělo 17 respondentů spíše nedůležitě a 2 nedůležitě.

Jak sem již výše několikrát zmiňovala, že rodina je pro Romy velmi podstatnou hodnotou, tak i zde se to potvrdilo, 28 respondentů považuje rodinu za velmi důležitou a zbytek respondentů, tudíž 12 respondentů za důležitou, ani jeden respondent ji nepovažuje za neutrální či nedůležitou. U Neromů je toto číslo jiné, 21 respondentů ji považuje za velmi důležitou, 11 za spíše důležitou, 7 za neutrální a 1 za nedůležitou. Přátelství převažuje důležitost u neromských respondentů.

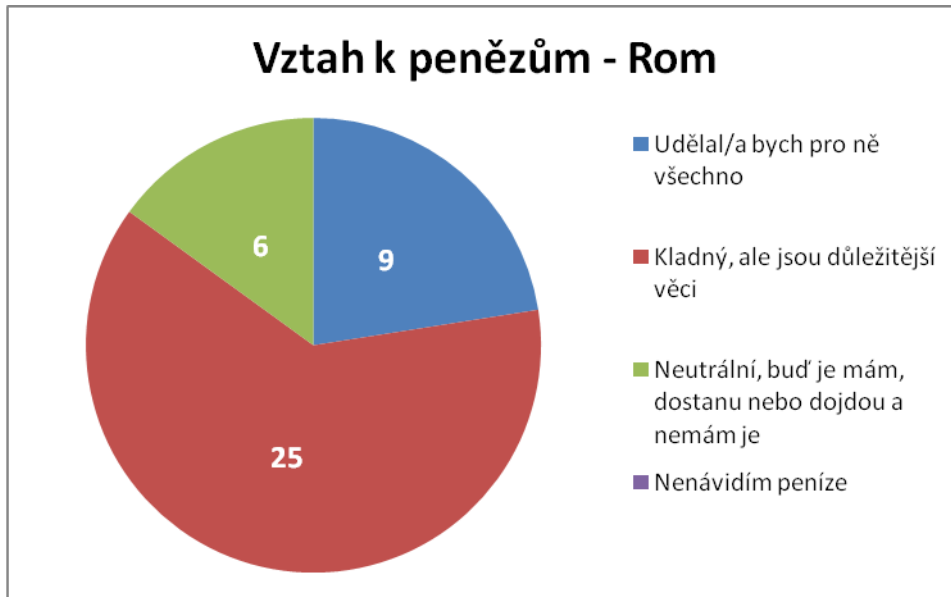
Jen 7 a 8 respondentů romského původu považuje pravdomluvnost za velmi důležitou a za spíše důležitou, u Neromů je toto číslo také značně vyšší, 8 respondentů považuje za velmi důležitou a 17 za spíše důležitou hodnotu. Cestování u romské populace není podstatné a také se toto tvrzení potvrdilo výzkumem. Být čestný převládá důležitost u romských respondentů, naopak žít kulturně u neromských respondentů.

Graf 9: Odpovědi na otázku č. 10

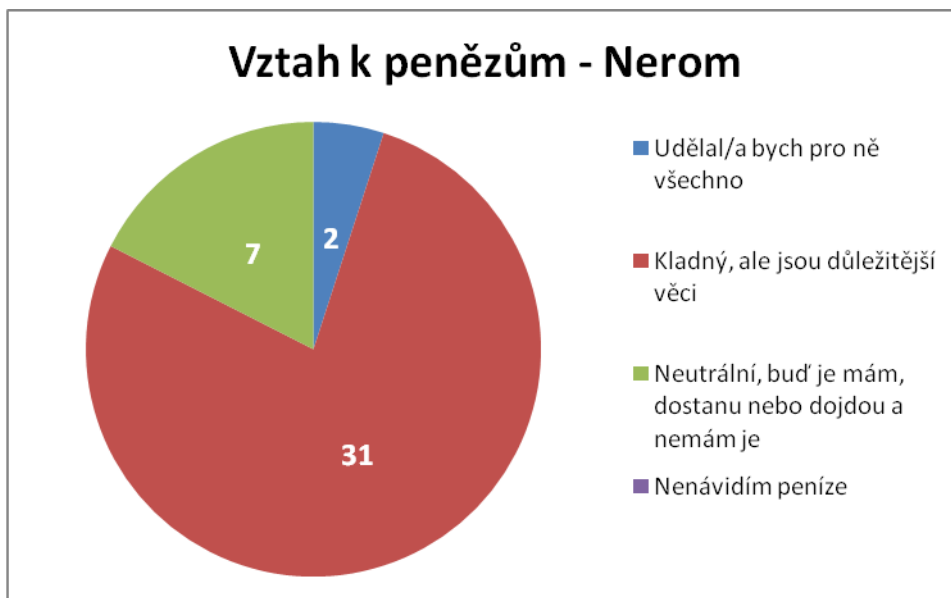

Zdroj: Vlastní průzkum realizovaný ve městě Hodonín

Z tohoto grafu je zřejmé, že nejvíce ovlivní rodina jedince při tvorbě hodnotového systému, na dalším místě jsou to u Neromů učitelé a spolužáci, dále svoboda, zájmová aktivita, přátelé a sport, a na posledním místě je to láska. U Romů jsou zde rozdíly rodina je na prvním místě, dále, láska a přátelé, spolužáci a učitelé, sport a zájmová aktivita a v poslední řadě svoboda. Je zřejmé ve městě Hodonín, že zájmová aktivita či sport ovlivní spíše Neromy, jelikož už od útlého věku děti navštěvují různé zájmové kroužky, Romů zde nalezneme minimální počet.

Graf 10: Odpovědi na otázku č. 11 - Romové

Zdroj: Vlastní průzkum realizovaný ve městě Hodonín

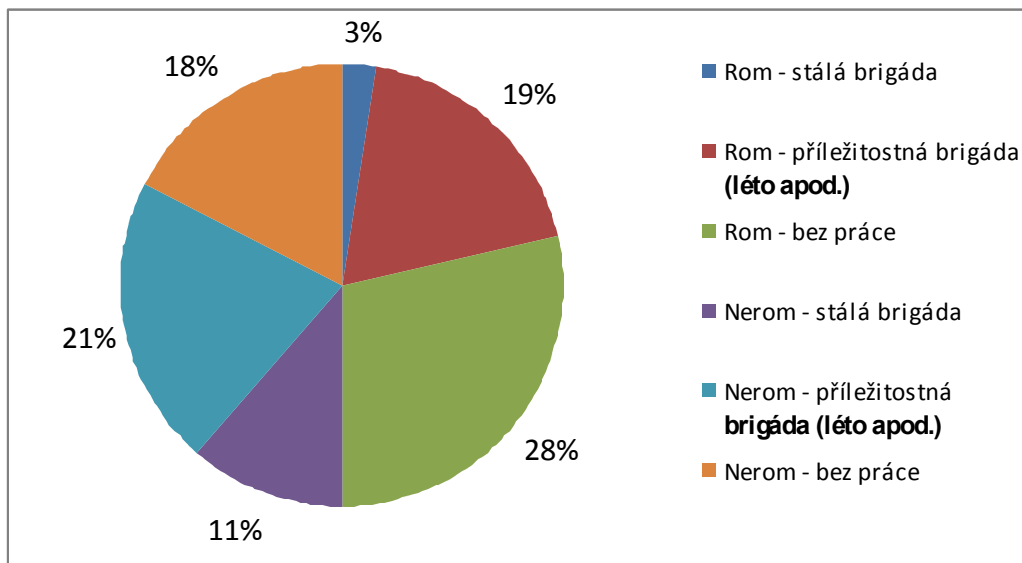
Graf 11: Odpovědi na otázku č. 11 – Neromové

Zdroj: Vlastní průzkum realizovaný ve městě Hodonín

Z grafu10 a grafu11 vyplývá, že 9 romských respondentů by pro peníze udělalo cokoliv, naopak u neromských respondentů tuto možnost zvolili 2. Kladný vztah k penězům sdílí

jak většina Romů, tak Neromů, u Romů je to 25 respondentů, u Neromů 31. Neutrální vztah k penězům zaujímá 6 Romů a 7 Neromů. Možnost nenávidím peníze ne zvolil ani jeden respondent.

Graf 12: Odpovědi na otázku č. 12

Zdroj: Vlastní průzkum realizovaný ve městě Hodonín

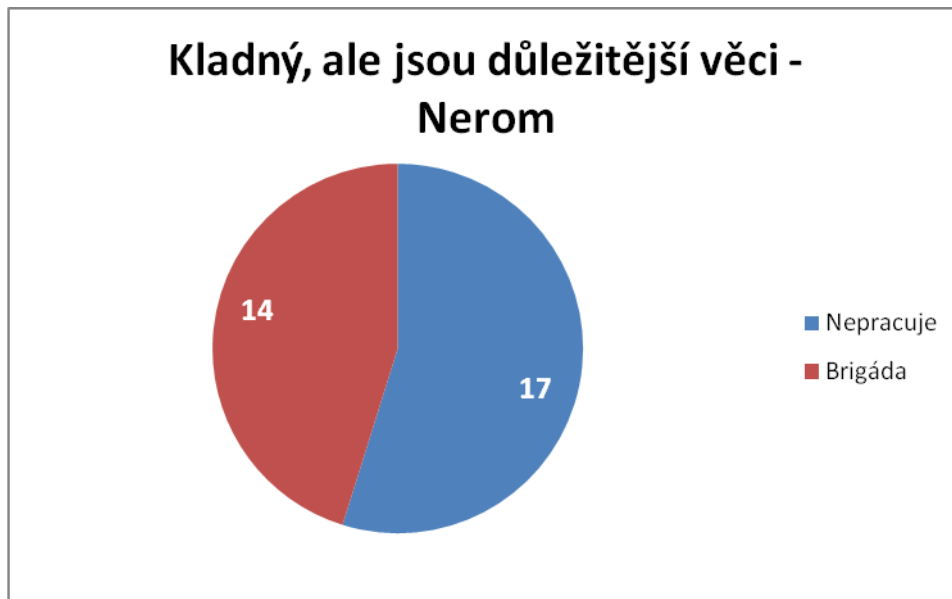
Z grafu 12 vyplývá, že pouze 2 Romové, tedy 3% mají stálou brigádu a 9 Neromů, což je 11%. Příležitostnou brigádu má 15 Romů, to je 19% a 17 Neromů – 21%. Žádnou brigádu nemá 23 Romů, tedy 28% a 14 Neromů, což je 18%. Z grafů je zřejmé, že více pracují neromští respondenti.

Graf 13: Vztah mezi otázkou č. 11 a otázkou č.12

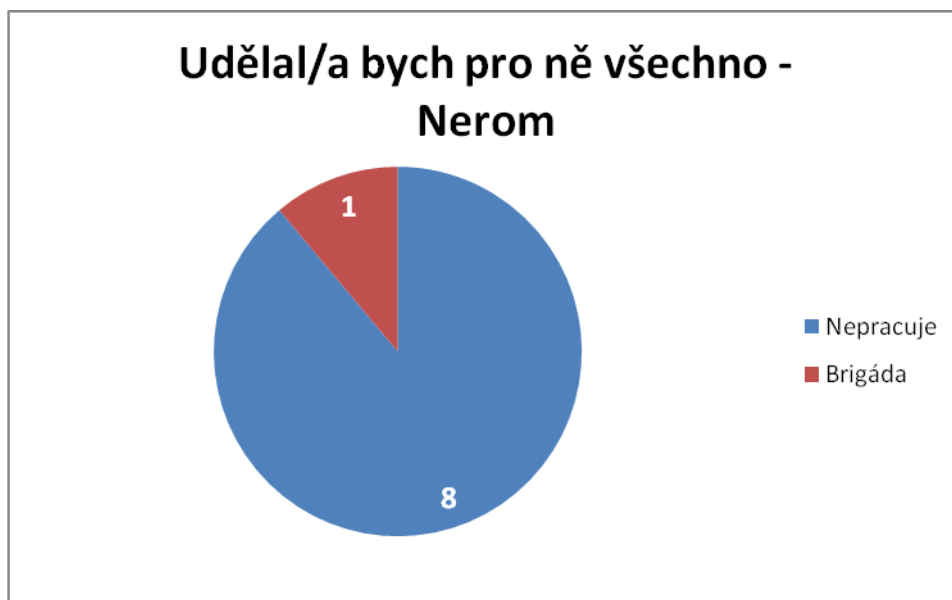
Zdroj: Vlastní průzkum realizovaný ve městě Hodonín

Graf 14: Vztah mezi otázkou č. 11 a otázkou č.12

Zdroj: Vlastní průzkum realizovaný ve městě Hodonín

Graf 15: Vztah mezi otázkou č. 11 a otázkou č.12

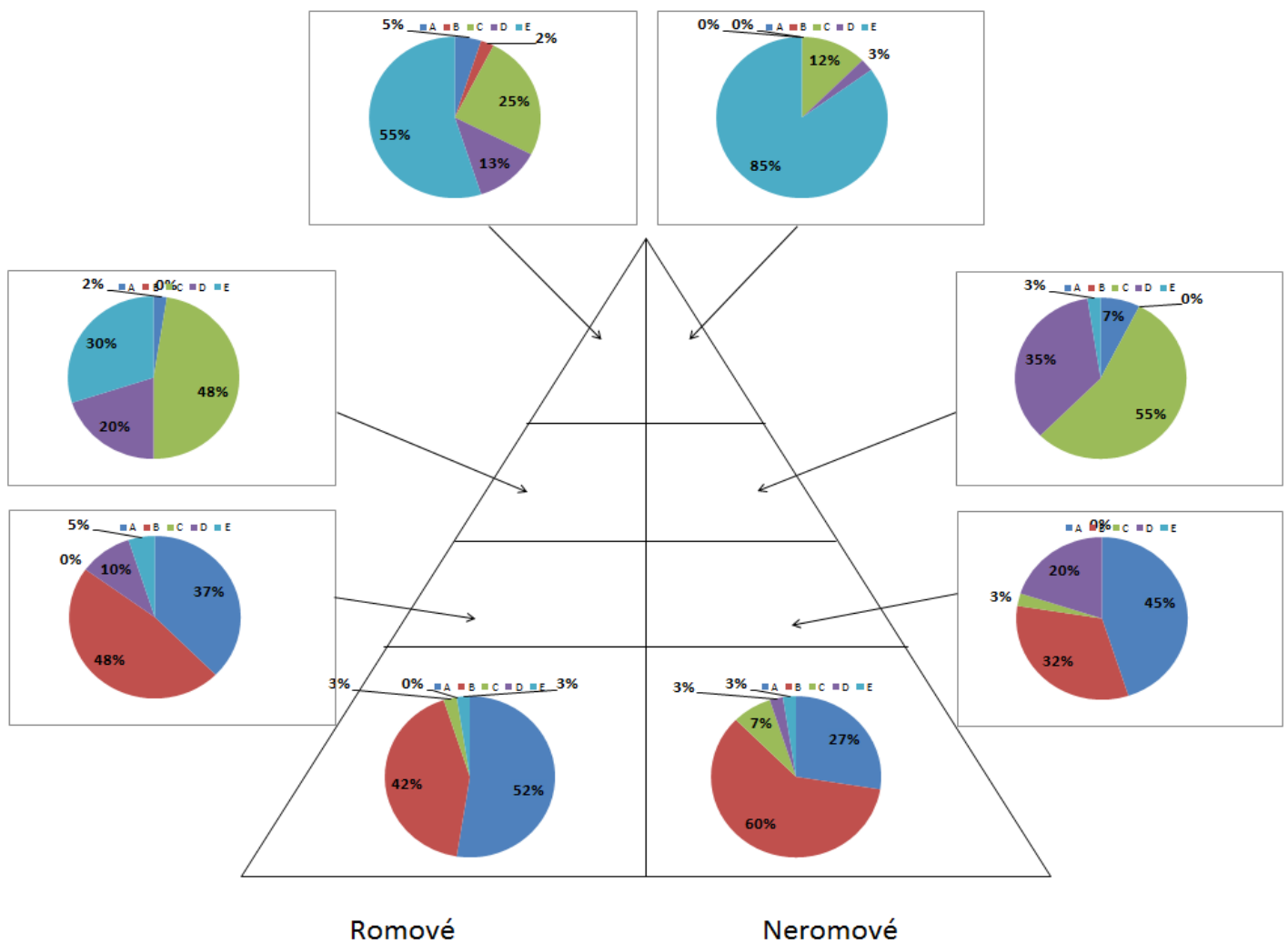
Zdroj: Vlastní průzkum realizovaný ve městě Hodonín

Graf 16: Vztah mezi otázkou č. 11 a otázkou č.12

V otázce č 11 odpovědělo 9 Romů, že by pro peníze udělalo cokoliv, ale jen 1 z nich má stálou brigádu nebo příležitostnou, naopak u Neromů odpověděli stejně na tuto otázku 2 respondenti a oba dva mají stálou nebo příležitostnou brigádu. U kladného vztahu k pe-

něžům odpovědělo 25 Romů a z toho má 7 stálou nebo příležitostnou brigádu, Neromů tady odpovědělo 31 a stálou nebo příležitostnou brigádu má 14 respondentů.

Graf 17: Odpovědi na otázku č. 13

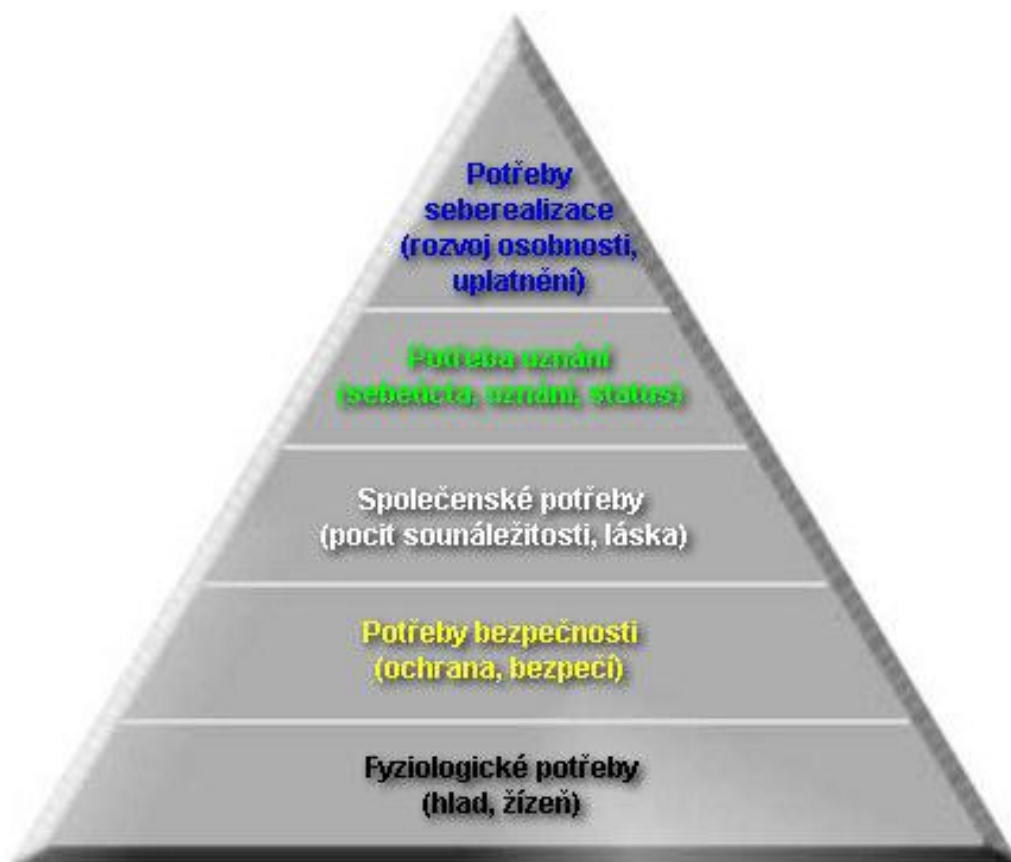

Zdroj: Vlastní průzkum realizovaný ve městě Hodonín

Z grafu 17 lze vyčíst, že u romských respondentů se opět potvrdila důležitost hodnoty rodiny, 52% romských respondentů odpovídalo, že je pro ně nejdůležitější hodnota „láska, přátelství“.

telství, rodina“. 60% Neromů odpovídalo, že je pro ně nejdůležitější „vzduch, jídlo, spánek“. Na vrcholu pyramidy u Romů můžeme najít stejně jako u Neromů hodnotu seberealizace a rozvíjet se. Ve srovnání s Maslowovou pyramidou (Obr.1) lze se domnívat, že adolescenti ještě nemají uspořádanou hierarchii hodnot jako dospělý jedinec, tak lze očekávat drobné odchylky.

Obr.1: Maslowova pyramida

5.2 Vyhodnocení dílčích výzkumných otázek

Dílčí výzkumná otázka č. 1

Kdo nebo co měl největší vliv na tvorbu hodnotové hierarchie romských a neromských adolescentů?

Vyhodnocením uskutečněného dotazníkového šetření v městě Hodoníně bylo zjištěno, že největší vliv přikládají romští i neromští respondenti rodině. 85% romských respondentů rozhodující význam přikládá rodině, u neromských je to 95%.

Dílčí výzkumná otázka č. 2

Jak hodnotí romští i neromští adolescenti postavení hodnoty rodiny mezi ostatními hodnotami?

Vyhodnocením uskutečněného dotazníkového šetření v městě Hodoníně bylo zjištěno, že u 28 respondentů romského původu považuje za nejdůležitější hodnotu rodinu. U Neromů je rodina na 3. místě, před touto hodnotou figuruje majetek a zdraví.

Dílčí otázka č. 3

Dávají neromští adolescenti přednost materiálním hodnotám před sociálními a duchovními?

Vyhodnocením uskutečněného dotazníkového šetření v městě Hodoníně bylo zjištěno, že Romové nedávají přednost materiálním hodnotám před sociálními a duchovními.

Dílčí otázka č. 4

Dávají neromští adolescenti přednost materiálním hodnotám před sociálními a duchovními?

Ano, dávají. Neromští respondenti hodnotily materiální hodnoty jako hodnoty nejdůležitějšími. 58% respondentů neromského původu hodnotilo hodnotu majetek jako velmi důležité.

Dílčí otázka č. 5

Jak dopadne hierarchie pyramidy hodnot romských a neromských adolescentů ve srovnání s Maslowovou pyramidou potřeb?

Lze pozorovat drobné odchylky od vzoru, ale to může být dáno věkem a nezralostí jedince v tomto období.

Odpověď na hlavní výzkumnou otázku, která zní „Jsou-li rozdíly v hodnotovém systému romských a neromských adolescentů ve městě Hodoníně?“ byla zodpovězena prostřednictvím odpovědí na dílčí otázky. Žádné alarmující výsledky, ani žádné velké rozdíly mezi hodnotovou orientací adolescentů romského a neromského původu. Na tyto adolescenty působí v malém městě vcelku stejné vlivy. Obě dvě skupiny respondentů uvedli, že největší vliv na ně při tvorbě hodnotové orientace má rodina (graf 9). Na Romy dále malý vliv mají učitelé, které Neromové uváděli hned za rodinou a spolužáky. Celkově Romové nesdílí nadšení a nechovají kladný vztah ke škole, není pro ně důležitá. Překvapující bylo to, že neromští adolescenti upřednostňovali spíše hodnoty materiální před hodnotami duchovními a sociálními, dokonce hodnota rodiny u nich figurovala až na třetím místě, naopak majetek byl na prvním. U Romů tomu takto nebylo, ti volili jako nejvyšší hodnotu rodiny a hned vzápětí hodnotu zdraví.

Hodnotová orientace oslovených adolescentů se téměř shoduje a lze se domnívat, že jejich hodnotová orientace a životní styl je dán především věkem, jelikož byli osloveni respondenti v téměř stejné věkové kategorii.

ZÁVĚR

Zvolené téma mé bakalářské práce já osobně považuji za vhodně vybrané. V této práci byly nejprve vymezeny teoretické základy hodnot a hodnotové orientace na základě studia uvedené literatury. Teoretické propracování tématu práce je důležitým předpokladem pro empirickou část práce. Práce nastínila také charakteristiku mládeže a specifických hodnot Romů. Uvedeny byly také vlivy, jež ovlivňují jedince při tvorbě hodnotové orientace.

Do teoretické části jsem vstupovala jako začátečník, jelikož jsem výzkum takového rozměru nikdy předtím nerealizovala.

Průzkum byl proveden v měsíci dubnu a květnu ve městě Hodoníně a to prostřednictvím dotazníkového šetření. Před průzkumem byly stanoveny dílčí otázky, pomocí nichž byla zodpovězena hlavní výzkumná otázka.

Po vyhodnocení byly zjištěny pouze nepatrné rozdíly hodnotové orientace romských a neromských adolescentů. Jak jsem již výše uvedla žádné markantní rozdíly nebyly zjištěny, může to být dáno jak věkem, tak stylem života. Jedná se o malé město, kde nejsou tradice romských komunit.

Toto téma by stálo za prozkoumání na širším vzorku respondentů a třeba i srovnání s větším městem, kde se nachází romské komunity.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] CAKIRPALOGLU, P. *Psychologie hodnot*. Praha: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-195-6.
- [2] ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980.
- [3] HALÍK, T. *K rozpravě o hodnotách. Případová studie* [online]. Špindlerův Mlýn: 1999 [cit. 20.03. 2011]. URL <http://www.lipa.cz/temata.htm>
- [4] HASIL, J. *Bakalářská práce: Hodnotový systém mládeže a jeho vliv na kriminalitu*. Brno: Univerzita Tomáše Baťi ve Zlíně, fakulta humanitních studií, Institut mezioborových studií Brno, 2006.
- [5] HORÁK, J. *Kapitoly z teorie výchovy: Problematika hodnot a hodnotové orientace I.díl*. Liberec: Technická univerzita, 1996. ISBN: 80-7083-196-0.
- [6] HUNGR P. *Teorie práva II*. Brno, IMS, 2006.
- [7] CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
- [8] KOHOUTEK, R. a kol. *Základy sociální psychologie*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, s.r.o., 1998. ISBN 80-7204-064-2.
- [9] Kolektiv autorů. *Ilustrovaný encyklopedický slovník*. I. díl A-I. 1. vyd. Praha: Academia, 1980.
- [10] KRAUS, B. et al. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001. s. 78-84. ISBN 80-7315-004-2.
- [11] KUČEROVÁ, S. *Člověk. Hodnoty. Výchova. Kapitoly z filosofie výchovy*. 1. vyd. Prešov: ManaCon, 1996. ISBN 80-85668-34-3.
- [12] LANGMEIER, J, KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998.
- [13] MACEK, J. *Diplomová práce: Současná mládež 14 - 18 let a její hodnotová orientace*. Brno: Univerzita Tomáše Baťi ve Zlíně, fakulta humanitních studií, Institut mezioborových studií Brno, 2008.
- [14] MOŽNÝ, I. *Moderní rodina. (Mýty a skutečnosti)* 1. vydání Brno: Blok, 1990.
- [15] NAKONEČNÝ, M. *Základy psychologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 2004. 590 s. ISBN 80-200-1290-7.

- [16] NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. 2. vydání. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1680-5.
- [17] PRUDKÝ, L. *Církev a sociální soudržnost v naší zemi*. 1. vyd. Praha: CESES FSV UK, 2004.
- [18] PRUDKÝ, L. a kol. *Inventura hodnot*. 1. vyd. Praha: Academia, 2009. ISBN: 978-80-200-1751-2.
- [19] PRŮCHA, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2008, ISBN 80-7178-772-8.
- [20] ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-48-6.
- [21] ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-078-0
- [22] ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme - jde o to jak*. 1. vyd. Praha : Portál, 1998. ISBN 80-7178-250-5.
- [23] ŘÍČAN, P. *Cesta životem: vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-124-7.
- [24] SAK, P., SAKOVÁ, K. *Mládež na křižovatce*. Praha: Svoboda Servis, 2004. ISBN 80-86320-33-2.
- [25] SEKOT, A. *Sociologie v kostce*. Brno: Paido, 2002. ISBN 80-7315-021-2.
- [26] ŠÍŠKOVÁ, T. *Menšiny a migranti v České republice*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-648-9.
- [27] TAXOVÁ, J. *Pedagogickopsychologické zvláštnosti dospívání*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987.
- [28] ZELINKOVÁ, O. *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program*. 1. vyd. Praha: portál, 2001. ISBN 80-7178-544-X.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr.1: Maslowova pyramida

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: Rozdělení respondentů dle pohlaví a dle příslušnosti k Romům či Neromům

Graf 2: Rozdělení respondentů dle věku

Graf 3: Rozdělení respondentů dle školy, kterou navštěvují

Graf 4: Rozdělení respondentů dle typu rodiny

Graf 5: Rozdělení respondentů dle ekonomické situace rodiny

Graf 6: Odpovědi na otázku č. 7

Graf 7: Odpovědi na otázku č. 8

Graf 8: Odpovědi na otázku č. 9

Graf 9: Odpovědi na otázku č. 10

Graf 10: Odpovědi na otázku č. 11 - Romové

Graf 11: Odpovědi na otázku č. 11 – Neromové

Graf 12: Odpovědi na otázku č. 12

Graf 13: Vztah mezi otázkou č. 11 a otázkou č.12

Graf 14: Vztah mezi otázkou č. 11 a otázkou č.12

Graf 15: Vztah mezi otázkou č. 11 a otázkou č.12

Graf 16: Vztah mezi otázkou č. 11 a otázkou č.12

Graf 17: Odpovědi na otázku č. 13

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Rozdělení respondentů dle pohlaví a dle příslušnosti k Romům či Neromům

Tabulka 2: Rozdělení respondentů dle věku

Tabulka 3: Rozdělení respondentů dle školy, kterou navštěvují

Tabulka 4: Rozdělení respondentů dle typu rodiny

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I. Dotazník určený pro adolescenty

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK URČEN PRO ADOLESCENTY

Vážený respondente,

předkládám Vám dotazník týkající se problematiky srovnání hodnotového systému romských a neromských adolescentů. Právě touto problematikou se zabývám ve své bakalářské práci. Obracím se na Vás s žádostí o vyplnění následujícího dotazníku. Dotazník je anonymní a získaná data budou sloužit jako podklad pro zpracovávanou bakalářskou práci na téma Srovnání hodnotového systému romských a neromských adolescentů.

Předem vám děkuji za vstřícnost a čas

Monika Horská, studentka Sociální pedagogiky

Fakulta humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně

Vámi zvolenou odpověď prosím zakroužkujte. U otázek bez uvedených možností, se vyjádřete svými slovy.

1.
 - žena
 - muž
2.
 - dospívající občan českého původu
 - dospívající občan romské komunity
3. Věk (uveďte věk, kterého jste dosáhl(a) nebo dosáhnete v roce 2011)
.....
4. Druh školy
 - SOŠ
 - SOU - s maturitou
 - SOU - bez maturity
5. Žijete
 - V úplné rodině
 - V neúplné

6. Ekonomická situace Vaší rodiny je spíše
- zajištění některých běžných všedních potřeb není možné (potraviny, běžný typ vzdělání, standardní bydlení)
 - zajistit běžné všední potřeby lze jen s obtížemi (potraviny, běžný typ vzdělání, standardní bydlení)
 - zajistit běžné všední potřeby není problém (potraviny, běžný typ vzdělání, standardní bydlení)
 - v některých uvedených oblastech si můžeme dovolit i nadstandardní úroveň

7. Jaká je Váš vztah ke škole?

- Jsem spokojen/a
- Neutrální – ani dobrý, ani špatný
- Spíše špatný
- Hrozně, je to pro mě "nutné zlo"

8. V následujícím seznamu je 10 položek – hodnot. Označte u každé položky její důležitost pro Vás. Zakroužkujte odpovídající číslici, dle uvedené tabulky důležitost

1 = velmi důležité

2 = spíše důležité

3 = neutrální, záleží na situaci

4 = spíše nedůležité

5 = naprosto nedůležité

Sebekázeň 1 2 3 4 5

Věrnost 1 2 3 4 5

Nesobeckost 1 2 3 4 5

Samostatnost 1 2 3 4 5

Výkonnost 1 2 3 4 5

Srdečnost 1 2 3 4 5

Spravedlnost 1 2 3 4 5

Poctivost 1 2 3 4 5

Citlivost 1 2 3 4 5

Odvaha 1 2 3 4 5

9. V následujícím seznamu je 9 položek – hodnot. Označte u každé položky její důležitost pro Vás. Zakroužkujte odpovídající číslici, dle uvedené tabulky důležitost

1 = velmi důležité

2 = spíše důležité

3 = trochu důležité a trochu nedůležité

4 = spíše nedůležité

5 = naprosto nedůležité

Majetek 1 2 3 4 5

Být pravdomluvný 1 2 3 4 5

Zdravá životospráva 1 2 3 4 5

Partnerství 1 2 3 4 5

Rodina 1 2 3 4 5

Cestování 1 2 3 4 5

Zdraví 1 2 3 4 5

Mít dobré přátele 1 2 3 4 5

Pohodlí a spokojenost 1 2 3 4 5

Být čestný 1 2 3 4 5

Žít kulturně 1 2 3 4 5

10. Pro tvorbu Vašich názorů, postojů a hodnot měly ve Vašem dosavadním životě nepochybně význam různé okolnosti. Mohl/a byste se pokusit zhodnotit jejich váhu?

(Vyberte odpověď v každém řádku. Platí, že: **4 = rozhodující význam;**

3 = neopomenutelný význam; 2 = malý význam 1 = žádný význam)

Rodina 4 3 2 1

Spolužáci 4 3 2 1

Učitelé 4 3 2 1

Přátelé 4 3 2 1

Láska 4 3 2 1

Svoboda 4 3 2 1

Zájmová aktivita 4 3 2 1

Sport 4 3 2 1

11. Jaký je tvůj vztah k penězům?

- Udělal/a bych pro ně všechno
- Kladný, ale jsou důležitější věci
- Neutrální, buď je mám, dostanu nebo dojdou a nemám je
- Nenávidím peníze

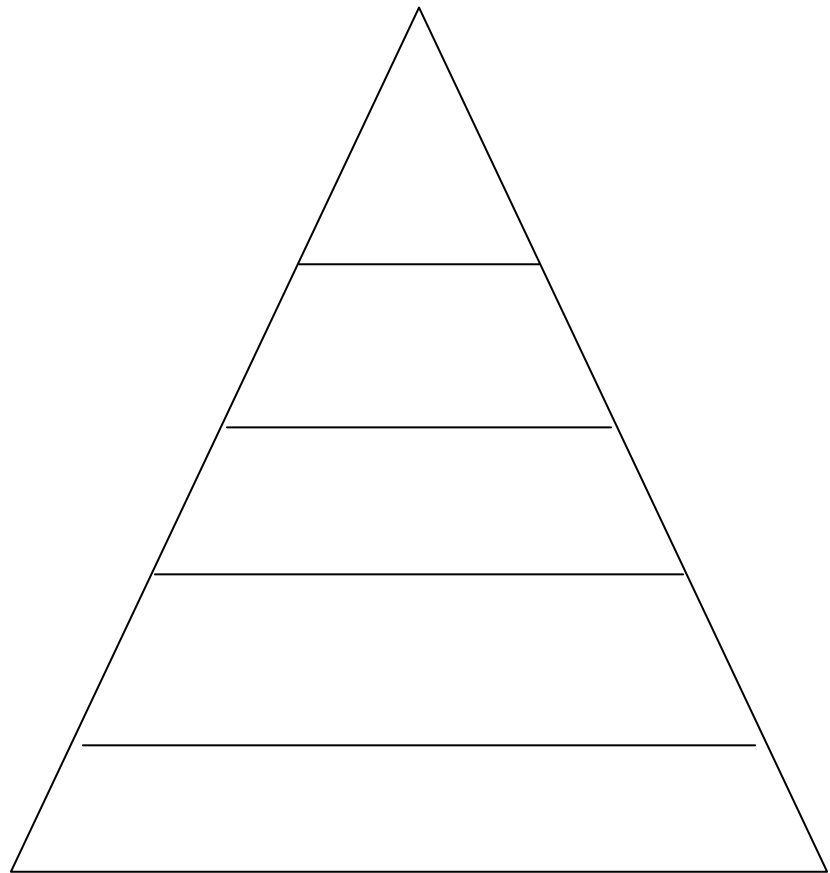
12. Pracujete při studiu?

(vyberte jednu odpověď)

- Ano - mám stálou brigádu
- Ano – příležitostná brigáda (léto apod.)
- Ne

13. Pokuste se následující výčet seřadit do pyramidy. Dole, v poli o nejširším obsahu je nejvíce potřebná hodnota, nejuznávanější. Naopak hodnota nejméně potřebná je na vrcholu pyramidy v poli o nejmenším obsahu.

- a) láska, přátelství, rodina
- b) vzduch, jídlo, spánek
- c) sebeúcta, sociální status, uznání okolí
- d) ochrana, bezpečný domov, pocit bezpečí
- e) možnost se rozvíjet

Děkuji za spolupráci

